CAIETELE
SEXTIL PUŞCARIU

III

Actele Conferinţei Internaţionale
„ZILELE SEXTIL PUŞCARIU”
Ediţia a III-a, Cluj-Napoca, 14–15 septembrie 2017

CAIETELE SEXTIL PUȘCARIU

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

IOAN BOLOVAN (Cluj-Napoca), MIRCEA BORCILĂ (Cluj-Napoca),
ALEXANDRINA CERNOV (Cernăuţi), GHEORGHE CHIVU (Bucureşti),
ION MĂRII (Cluj-Napoca), ROBERTO MERLO (Torino),
MARIUS SALA (Bucureşti), EUGEN SIMION (Bucureşti),
ION SIMUȚ (Oradea), ION TALOŞ (Köln),
DORIN URIȚESCU (Toronto), GISÈLE VANHESE (Cosenza)

COMITETUL DE REDACŢIE

EUGEN PAVEL – *director*
NICOLAE MOCANU – *redactor-şef*
DUMITRU LOȘONȚI, ADRIAN TUDURACHI – *redactori-şef adjuncţi*
COSMINA BERINDEI, COSMIN BORZA, ELENA FAUR,
ANDREEA-NORA POP, VERONICA VLASIN,
BOGDAN HARHĂTĂ (*secretar ştiinţific de redacţie*)

© Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu”

ISSN 2393 – 526X
ISSN–L 2393 – 526X

COMITETUL DE REDACŢIE
400165 Cluj-Napoca, Str. Emil Racoviţă, nr. 21
Tel./ fax: +40 264 432440
e-mail: institutul.puscariu@gmail.com
web: http://inst-puscariu.ro/CaieteleSPI.html

ACADEMIA ROMÂNĂ
Filiala Cluj-Napoca
400015 Cluj-Napoca, Str. Republicii, nr. 9
Tel./ fax: +40 264 592363
e-mail: filiala@acad-cluj.ro

ACADEMIA ROMÂNĂ
Filiala Cluj-Napoca
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ŞI ISTORIE LITERARĂ
„SEXTIL PUŞCARIU”

CAIETELE SEXTIL PUŞCARIU

III

Actele Conferinţei Internaţionale
„ZILELE SEXTIL PUŞCARIU”
Ediţia a III-a, Cluj-Napoca, 14–15 septembrie 2017

Cluj-Napoca
SCRIPTOR • ARGONAUT
2017

Coperta: CĂLIN STEGEREAN

Layout: Editura Scriptor

Tiparul a fost finanţat de Societatea Română de Dialectologie

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei şi al Consiliului Local Cluj-Napoca

PRIMĂRIA ŞI CONSILIUL LOCAL CLUJ-NAPOCA

VISIT CLUJ
The Heart of Transylvania

Editura Argonaut este acreditată CNCSIS/CNC,
pe domeniul Philologie, nivel B,
din anul 2002.

Editura Scriptor

400457 Cluj-Napoca, str. Septimiu Albini, nr. 11
Tel. (+40) 264 434563; 0744 602110
minimo.srl@gmail.com
nmocanu@gmail.com

Editura Argonaut

400545 Cluj-Napoca, str. Ciucaş, nr.5/15
Fax: (+40) 264 425626; 0740 139984
editura_argonaut@yahoo.com
w.w.w.editura-argonaut.ro

S U M A R

EUGEN PAVEL, *Alocuţiune de deschidere* / 11

*

L I N G V I S T I C Ă Ş I F I L O L O G I E

MARIA ALDEA, ***Reromanizarea limbii române*** *în viziunea lui Sextil Puşcariu* / 15

ÅSA APELKVIST, *Modificări ale frazeologismelor în beletristică şi finalitatea lor textuală* / 21

ALEXANDRA BANEU, *„**Impostores ceu lupi rapaces**": imaginea reformaţilor în **De ortu, progressu et conversione Valachorum** de Samuil Micu* / 38

ION BĂRBUŢĂ, *Note privind criteriile de identificare a deicticelor din limba română* / 48

COSMINA-MARIA BERINDEI, *Cuvântul **miere** în expresii lingvistice consemnate în răspunsurile la **Chestionarul VI. Stupăritul** al Muzeului Limbii Române* / 58

LIA BRAD CHISACOF, *Manuscrisele greceşti şi manuscrisele româneşti mai puţin consultate de la Biblioteca Academiei Române ca sursă pentru îmbogăţirea Dicţionarului-tezaur al limbii române* / 67

IOSIF CAMARĂ, *Informaţii noi privitoare la **Gheografia sau scrierea pământului*** (Buda, 1814–1815) / 72

ALEXANDRINA CERNOV, *Sextil Puşcariu (1877–1948) şi Bucovina* / 85

ADRIAN CHIRCU, *În contra „maniei diminutivelor". Observaţii asupra studiului **Furculiţa dlui Coşbuc**, publicat de către V. Săghinescu* / 92

GH. CHIVU, *Şcoala Ardeleană şi regionalismul* / 100

MARCELA CIORTEA, *Ocurenţele supinului în versiunea românească a lui Dimitrie Cantemir la **Stimuli virtutum, frœna peccatorum**, de Andreas Wissowatius* / 111

ROZALIA COLCIAR, *Consideraţii asupra toponimiei satului Feleacu (jud. Cluj)* / 134

ELENA COMŞULEA, DOINA GRECU, *Spiritul Şcolii Ardelene reflectat în lexic. Câteva consideraţii* / 149

MIRJANA ĆORKOVIĆ, *Autoritatea limbii române standard în discursul intelectualilor din Voivodina (Serbia)* / 159

FEDERICA CUGNO, *Dinamiche linguistico-culturali del lessico piemontese nel **Piccolo atlante linguistico del piemonte*** (PALP) / 170

FEDERICA CUSAN, *I cromotoponimi tra semantica del colore e semantica referenziale. Un caso di studio offerto dai materiali dell'**Atlante toponomastico del Piemonte montano*** / 181

NICOLAE EDROIU, *Sextil Puşcariu şi istoria naţională* / 194

ELENA FAUR, ANDREEA-NORA POP, *Tradiţional* ***vs*** *modern în lexicografie. O aplicaţie pe corpusul* ***Romanian WEB 2016*** / 201
NICOLAE FELECAN, *Arta expunerii faptelor de limbă la Sextil Puşcariu* / 224
RICHARD KOVÁČ, ANDREEA-NORA POP, *Building a slovak-romanian parallel corpus* / 231
DUMITRU LOŞONŢI, *Etimologii puşcariene controversate* (IV) / 240
DANIELA MAJCHRÁKOVÁ, *Collocability analysis of selected slovak nouns* / 252
MARIA MARIN, *O particularitate a graiurilor munteneşti – hipercaracterizarea prin articulare* / 259
MIHAELA MARIN, *Inventarul lexical neologic al DA, perspectiva lui Puşcariu şi provocările actualei ediţii a Dicţionarului Academiei. Motivaţii, explicaţii, particularităţi* / 267
I. MĂRII, *Faimosul, dar irealul substantiv spaniol* ***acudia**** *= „cocuyo” şi MDA (via DA ms. sau DLR, s.n.)* / 283
ROBERTO MERLO, *Cu privire la adaptarea neologismelor în* ***Regulamentul Organic*** *al Moldovei (1831): împrumuturile în* ***-TA*** / 300
ADELINA EMILIA MIHALI, *Supranume din localitatea Borşa, jud. Maramureş* / 334
MIRCEA MINICĂ, *„A fi” şi „a face” – două modele de temporalitate a limbajului* / 344
CRISTIAN MOROIANU, *Contaminaţia lexicală: tratament lexicografic. de la* ***DA*** *la* ***DELR*** / 351
EUGEN PAVEL, *Şcoala Ardeleană şi editarea ştiinţifică a textelor* / 364
CRINA POP, *Problema emancipării societăţii româneşti în scrierile unor iluminişti bănăţeni* / 381
SIMONA POP, *Asemănări și deosebiri între atribut, nume predicativ și element predicativ suplimentar* / 389
ION TALOŞ, *Sextil Puşcariu și John Meier în corespondență (1941–1943)* / 398
OTILIA URS, *Scrierile polemice și istorice ale lui Damaschin Bojincă. Premise și context* / 406
CĂTĂLINA VĂTĂŞESCU, *Termeni albanezi în „Dicționarul etimologic al limbii române” al lui Sextil Puşcariu* / 420
VERONICA ANA VLASIN, *Termeni pentru ‘pipernicit’ și ‘plăpând’ pe baza ALR II* / 429

ISTORIE LITERARĂ ŞI CULTURALĂ

BJÖRN APELKVIST, *Critici ai ipocriziei morale – o comparație între romancierii clasici Hjalmar Söderberg și Camil Petrescu* / 443
COSMIN BORZA, *Cum se naște un scriitor canonic: Liviu Rebreanu și romanele Răscoalei din 1907* / 450
IOANA BOT, *Despre arhive și cărți (un exercițiu de vertij controlat)* / 459

CONSTANTINA RAVECA BULEU, *Adrian Marino – între teoria invarianților și* ***æsthetica perennis*** / 467
LILIANA BURLACU, *Strategiile anunțului publicitar în secolul al XIX-lea. Studiu de caz: „Românul. ziar politic, comercial, literar" (1857)* / 473
NINA CORCINSCHI, *Limbajul erotic în romanul românesc din Basarabia. De la paradigma tradiționalistă la cea postmodernistă* / 482
POMPILIU CRĂCIUNESCU, *Ecuantul gândirii poetice* / 488
ALEX GOLDIȘ, *Pentru o morfologie a romanului „obsedantului deceniu"* / 494
LAURA MESINA, *Conștiință istorică la principii-autori. Neagoe Basarab și Dimitrie Cantemir* / 503
EMANUEL MODOC, *Trei fețe ale avangardei. O sinteză a lecturilor critice aplicate fenomenului avangardist* / 518
I. PILCHIN, *Bestiarul secolului XX: Apollinaire și Borges* / 527
M. PILCHIN, *Necesitatea unei noi ştiinţe: xenologia* / 534
ION SIMUȚ, *Cum se scrie istoria literară. Reflecții libere despre modelul narativ al istoriei literare* / 546
CĂLIN TEUTIȘAN, *Morfologie culturală sud-est europeană. Ipoteze analitice* / 556
ADRIAN TUDURACHI, *Arheologia unei pasiuni rebreniene: rușinea* / 566
LIGIA TUDURACHI, *„Afecțiunea" erotică de cenaclu* / 574
GISÈLE VANHESE, *Fondane, Bachelard. Gouffre et quête intertextuelle* / 584
DIANA VRABIE, *Memorialistica lui Sextil Pușcariu între pactul autobiografic și pactul cu istoria* / 597
MAGDA WÄCHTER, *Emil Cioran şi aliteratura* / 608

Indice de autori / 615

CONTENTS

EUGEN PAVEL, *Opening address* / 11

*

LINGUISTICS AND PHILOLOGY

MARIA ALDEA, ***The reromanisation of the Romanian language*** *in Sextil Puşcariu's perspective* / 15

ÅSA APELKVIST, *Modifications of phrasemes in fiction and their textual consequences* / 21

ALEXANDRA BANEU, *"Impostores ceu lupi rapaces": the image of the reformed church in Samuil Micu's* ***De ortu, progressu et conversione valachorum*** / 38

ION BĂRBUȚĂ, *Notes regarding the identification criteria of deictics in Romanian* / 48

COSMINA-MARIA BERINDEI, *The word* ***honey*** *in lingvistic expressions recorded in the answers to* ***The VIth questionnaire (beekeeping)*** *of the Romanian Language Museum* / 58

LIA CHISACOF, *Some less known Greek and Romanian manuscripts in the Library of the Romanian Academy as source for academy's* ***Dictionary of romanian language*** / 67

I. CAMARĂ, *Some new data concerning the* ***Gheografia sau scrierea pământului*** *(Buda, 1814–1815)* / 72

ALEXANDRINA CERNOV, *Sextil Puşcariu (1877–1948) and Bucovina* / 85

ADRIAN CHIRCU, *Against "the mania for diminutives". Notes on V. Săghinescu's study* ***Furculița dlui Coşbuc (Mr. Coşbuc's Fork)*** / 92

GH. CHIVU, *The Transylvanian School and the regionalism* / 100

MARCELA CIORTEA, *The occurrence of the supine in Dimitrie Cantemir's version of* ***Stimuli virtutum, fræna peccatorum****, by Andreas Wissowatius* / 111

ROZALIA COLCIAR, *Considerations on the toponymy of the village Feleacu (Cluj county)* / 134

ELENA COMȘULEA, DOINA GRECU, *The spirit of the Transylvanian School as seen in the vocabulary. Some considerations* / 149

MIRJANA ĆIORCOVIĆI, *Standard language authority in the discourse of the Romanian intelectual elite in Vojvodina (Serbia)* / 159

FEDERICA CUGNO, *Linguistic and cultural dynamics of the Piemontese lexical elements in* ***Piccolo atlante linguistico del Piemonte*** *(PALP)* / 170

FEDERICA CUSAN, *The color toponyms between color semantics and referential semantic. A study case offered by the lnguistic data of* ***Atlante toponomastico del Piemonte montano*** / 181
NICOLAE EDROIU, *Sextil Puşcariu and our national history* / 194
ELENA FAUR, ANDREEA-NORA POP, *Tradition* ***vs*** *modernity in lexicography. A study on the corpus* ***Romanian web 2016*** / 201
NICOLAE FELECAN, *Sextil Puşcariu's art of presenting language facts* / 224
RICHARD KOVÁČ, ANDREEA-NORA POP, *Building a Slovak-Romanian parallel Corpus* / 231
DUMITRU LOŞONŢI, *Controversial etymologies in Sextil Puşcariu's scientific work* (IV) / 240
DANIELA MAJCHRÁKOVÁ, *Collocability analysis of selected Slovak nouns* / 252
MARIA MARIN, *A particularity of the subdialects from Muntenia – hyper-characterisation by means of using the article* / 259
MIHAELA MARIN, *The neologic inventory in* ***DA****, S. Puşcariu's view on neologisms and the present-day diffculties in ellaborating the new edition of Romanian Academy's Dictionary. Motivations, explanations, specificities* / 267
ION MĂRII, *The famous but surreal Spanish noun* ***acudia**** *= „cocuyo" and* ***MDA*** *(via* ***DA*** *mss. or* ***DLR****, new series)* / 283
ROBERTO MERLO, *On the adaptation of neologisms in the O****rganic Regulations*** *of Moldova (1831): the nouns ending with* ***-TA*** / 300
ADELINA EMILIA MIHALI, *Bynames in Borşa, Maramureş* / 334
MIRCEA MINICĂ, *"To be" and "to do/ make" – two forms of temporality in language* / 344
CRISTIAN MOROIANU, *Lexical contamination: a lexicographical interpretation. From* ***DA*** *to* ***DELR*** / 351
EUGEN PAVEL, *The Transylvanian School and the scientific editing of texts* / 364
CRINA POP, *The problem of the Romanian society emancipation reflected in the writings of some representatives of the Enlightenment from Banat* / 381
SIMONA POP, *Similitudes and differences between the attribute, the predicative and the predicative adjunct* / 389
ION TALOŞ, *The relationship between Sextil Puşcariu and John Meier as seen from their correspondence (1941–1943)* / 398
OTILIA URS, *Damaschin Bojincă's polemical and historical writings. Premises and context* / 406
CĂTĂLINA VĂTĂŞESCU, *Albanian terms in Sextil Puşcariu's "Etymological Dictionary of Romanian Language"*
VERONICA VLASIN, *Terms for 'pipernicit' "stunted, dwindling" and 'plăpând' „frail, delicate", based on E. Petrovici's ALR II* / 429

LITERARY AND CULTURAL HISTORY

BJÖRN APELKVIST, *Critics of moral hypocrisy. Hjalmar Söderberg and Camil Petrescu – a comparative study* / 443
COSMIN BORZA, *How a canonical writer is born: Liviu Rebreanu and the novels about the 1907 peasant Revolt* / 450
IOANA BOT, *On archives and books (a controlled vertigo exercise)* / 459
CONSTANTINA RAVECA BULEU, *Adrian Marino: from the theory of the "invariants" to the "**æsthetica perennis**"* / 467
LILIANA BURLACU, *Strategies for advertising in the 19th c. A case study: "Românul, ziar politic, comercial, literar" (1857) "The Romanian, political, commercial and literary newspaper"* / 473
NINA CORCINSCHI, *The erotic language in the Romanian novel from Basarabia. From the traditionalist paradigm to the postmodernist paradigm* / 482
POMPILIU CRĂCIUNESCU, *The ecuante of poetical thinking* / 488
ALEX GOLDIȘ, *For a morphology of the novel of the 'obsessive decade' in postwar Romanian literature* / 494
LAURA MESINA, *The historical awareness of the princes writers. Neagoe Basarab and Dimitrie Cantemir* / 503
EMANUEL MODOC, *Three faces of the Avant-garde. A synthesis of the critical readings applied to the Romanian Avant-garde* / 518
I. PILCHIN, *Bestiary of the XXth century: Apollinaire and Borges* / 527
M. PILCHIN, *Xenology: the need for a new science* / 534
ION SIMUȚ, *How is literary history written. Some thoughts on the narrative model of literary history* / 546
CĂLIN TEUTIȘAN, *South-eastern Europe cultural morphology. Analytical hypothesis* / 556
ADRIAN TUDURACHI, *The archeology of a Rebreanu passion: shame* / 566
LIGIA TUDURACHI, *The erotic „affection" of the literary circle* / 574
GISÈLE VANHESE, *Fondane, Bachelard. Abyss and intertextual quest* / 584
DIANA VRABIE, *Sextil Pușcariu' memoirs between autobiografical pact and the pact with history* / 597
MAGDA WÄCHTER, *Emil Cioran and the new literature* / 608

Author Index / 615

ROBERTO MERLO

CU PRIVIRE LA ADAPTAREA NEOLOGISMELOR ÎN *REGULAMENTUL ORGANIC* AL MOLDOVEI (1831): ÎMPRUMUTURILE ÎN *-TA*

1. Introducere. Scopul contribuției de față este de a pune în lumină unele aspecte lingvistice ale versiunii originale a *Regulamentului Organic* al Principatului Moldovei de la 1831, relevante pentru reconstituirea stării limbii române culte în epoca primei sale modernizării masive.

1.1. „Limba modernizării". Născută în secolul al XVI-lea, sub influența directă a culturii slavone, de la mijlocul secolului al XVII-lea cultura literară românească începe treptat să se „românizeze" și să se orienteze spre alte modele de prestigiu. În urma scăderii importanței și cunoașterii slavonei, româna se impune tot mai hotărât mai întâi în cancelariile domnești şi apoi în biserică, iar afirmarea unor noi puteri pe scena politică a Europei sud-orientale aduce în prim plan noi etaloane socio-culturale. Dacă în Transilvania, Banat și (după 1775) Bucovina, odată cu afirmarea puterii habsburgice în Europa central-orientală între sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, crește importanța germanei și a latinei „aulice", în spațiul extracarpatic se manifestă, în jurul jumătății secolului al XVII-lea, influența culturii grecești, care se intensifică în secolul următor, atingând apogeul în ultima perioadă a epocii fanariote (1774–1821).

Această „reorientare" a culturii române spre cultura austriacă de limbă germană și latină, în teritoriile habsburgice (pe lângă maghiară), și spre cea greacă, în Principate, se face simțită mai ales din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, perioadă care coincide – după cum a observat unul dintre cei mai avizați cercetători ai culturii epocii, N. A. Ursu – cu manifestarea și intensificarea acelui proces de preschimbare a structurilor și a mentalităților, pe care autorul îl cuprinde sub denumirea de „modernizare":

> „Atunci apar, mai întâi pe plan cultural, sub influența iluminismului european, primele semne ale unor prefaceri care, în decursul a numai o sută de ani, au avut drept rezultat modernizarea gândirii și a vieții sociale și politice a românilor, întemeierea învățământului elementar, gimnazial și colegial în limba națională, dezvoltarea literaturii, înființarea presei, a teatrului, a primelor societăți științifice și literare, precum și a altor instituții și forme de manifestare ale unei societăți și culturi moderne" (Ursu, Ursu 2004, p. 14).

Intervalul de vreo șase decenii, trecând din sec. XVIII în sec. XIX este, pentru spațiul românesc, în special pentru Principatele dunărene, o perioadă de răscruce, de importante schimbări pe plan politic, cu consecințe economice, sociale și culturale, în sens larg, pe termen lung, marcată de interacțiunea complexă dintre factori externi și interni, fie de confruntarea – deseori cu armele în mână – între cele trei

imperii (Habsburgic, Ţarist şi Otoman), care îşi dispută influenţa şi autoritatea asupra teritoriilor româneşti, fie de fricţiunile dintre actorii locali ai scenei politice.

Dezvoltarea limbii literare, susţinută în primul rând de numeroasele traduceri din limbile de prestigiu cu care elitele româneşti ale vremii se află în contact (greacă, latină, germană, rusă, franceză, italiană, dar şi maghiară şi sârbă), reflectă din plin acest dinamism, limba şi cultura română însuşindu-şi rapid noi modalităţi expresive şi noi domenii conceptuale, de la filosofie la istorie, de la tehnică la medicină, de la drept la matematică, de la teatru la operă, de la epopee la roman. Prinsă şi ea în fluxul transformărilor radicale ale societăţii timpului şi, ca şi aceasta, antrenată într-un proces de decantare şi de selectare a influenţelor şi a inovărilor, limba literară românească, în rapidă şi multidirecţională evoluţie, devine, la rândul ei, un *instrument* al „modernizării":

> „Îmbogăţindu-se, atât sub impulsul tendinţelor proprii de dezvoltare cât mai ales prin împrumuturi din alte limbi de cultură, cu vocabularul necesar denumirii numeroaselor noţiuni noi care au pătruns ori au fost create atunci în cultura românească şi dezvoltându-şi stilurile funcţionale corespunzătoare, limba română literară devine astfel principalul instrument de făurire a culturii româneşti moderne" (*ibidem*, p. 14–15).

Dezvoltarea acestei „limbi a modernizării", precum şi a societăţii ale cărei schimbări le oglindeşte, se caracterizează prin coexistenţa unei multiplicităţi de forme şi de modalităţi şi prin aproprierea de noi concepte şi noi stiluri într-o manieră esenţialmente empirică, de tip *trials and errors*. Este o limbă în curs de normare şi de codificare, încă extrem de variabilă din punct de vedere diatopic şi diastratic, în care contribuţiile individuale, din partea unor autori câteodată foarte diferiţi prin formare şi repere culturale, şi elementele locale, deosebite de la zonă la zonă, încă au o pondere şi o valoare determinantă.

În cele ce urmează voi încerca să pun în lumină unele aspecte ale acestui proces de apropriere prin *trials and errors* care caracterizează „limba modernizării" româneşti de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, analizând un aspect al integrării împrumuturilor într-un text şi într-un moment decisive pentru „modernizarea" vieţii instituţionale, la capătul acestei perioade: adaptarea în ***-ta*** a importantei categorii de neologisme în –TATE, în versiunea originală a *Regulamentul Organic* al Moldovei (1831)[1]. Alegerea subiectului are două motivaţii: pe de o parte, în ciuda importanţei *Regulamentelor Organice*[2] pentru istoria societăţii româneşti, *textele* lor nu au făcut obiectul unor cercetări lingvistice

[1] Urmând modelul repertoriilor din Ursu, Ursu 2004–2011, folosesc pentru leme forma actuală în –TATE, cu majuscule, iar pentru variantele efectiv atestate în ***-ta*** minusculele cu aldine şi italice.

[2] Datorită marii (şi intenţionalei) asemănări între prevederile celor două legi organice, unii specialişti, în primul rând istoricii, au vorbit de *Regulament*, la singular; însă, de vreme ce, indiferent de conţinutul lor, din punct de vedere *textual* avem de a face cu două redacţii diferite, în continuare mă voi referi la ele la plural. Aşadar, voi utiliza prescurtarea „RO" pentru a mă referi, în general, la ambele „*Regulamente Organice*", iar „ROM" pentru diferitele versiuni/ediţii ale *Regulamentul Organic* moldovenesc şi „ROV" pentru cel muntenesc (valah).

ample și punctuale; pe de altă parte, cu referire la aspectul menționat, analiza textului original al *Regulamentului* moldovenesc aduce câteva elemente de noutate față de cercetările de până acum.

1.2. RO între istorie și filologie. După cum a subliniat C. Preda (2016, cap. 2, *George Bibescu*) într-un studiu recent dedicat relației dintre vot și putere în spațiul românesc de la 1831 încoace, RO reprezintă un moment de cotitură, întrucât „[s]pre deosebire de proiectele anterioare, *Regulamentele* produc efecte, creează instituții. Nu mai sunt doar o idee, ci capătă întrupare politică". Asupra importanței recunoscute RO de către istorici și, mai ales, de către istoricii dreptului nu mă voi opri aici, întrucât bibliografia de profil privitoare la geneza, la conținutul și la aplicarea lor este foarte amplă; voi face trimiteri doar la bogata secțiune de studii care însoțește cea mai recentă ediție a ROM (Vitcu, Bădărău, Istrati 2004, p. 15–153). Mai preiau doar o observație din autorul citat, pentru că pune problema studierii RO și dintr-un punct de vedere filologic, remarcând că „[î]n ciuda importanței sale istorice, textul celor două regulamente se găsește greu. Ultima ediție a fost făcută acum mai bine de jumătate de secol, în 1944" (*ibidem*). Chiar dacă lucrurile nu stau chiar așa, în sensul că ROM s-a bucurat relativ recent de o nouă ediție (cf. *infra*), rămâne adevărat faptul că RO nu prea au reținut atenția filologilor și a lingviștilor.

În lingvistica contemporană, interesul pe care RO îl pot prezenta pentru istoricii limbii române fusese subliniat deja în 1957 de M. Seche, pe atunci colaborator la *Dicționarul limbii române literare contemporane* (4 vol., 1955–1957) și la ediția prescurtată a acestuia (*Dicționarul limbii române moderne*, 1958), sub direcția lui D. Macrea, care cuprind material lexical și de la începutul secolului al XIX-lea. Într-o scurtă notă publicată în „Limba română", tânărul lexicograf îi invita pe colegii de breaslă, specialiști în limba epocii, să nu neglijeze RO:

> „Cercetătorul istoriei limbii noastre literare din secolul al XIX-lea nu poate face abstracție de datele atât de prețioase oferite de *Regulamentul Organic*. Mai mult chiar, un studiu despre limba și stilul *Regulamentului Organic* ni s-ar părea nu numai interesant, dar și foarte util" (Seche 1957, p. 105).

În cei șaizeci de ani trecuți de atunci, îndemnul eminentului lingvist nu a fost urmat decât în parte. Deși textele RO au fost excerptate și fructificate în cele mai importante opere lexicografice – în frunte cu *Dicționarul limbii române* al Academiei Române (DLR) – și în câteva monografii cu orizonturi mai ample – precum migăloasele repertorii de împrumuturi lexicale din epoca de modernizare a limbii române literare, întocmite de N. A. Ursu (1962) și de N. A. Ursu și Despina Ursu (2004, 2006, 2011), sau studiul dedicat de Manuela Saramandu (1986) limbajului juridic-administrativ în perioada 1780–1850 –, studiul punctual dorit de Mircea Seche încă se lasă așteptat[3].

[3] Singurele de care am știre sunt două articole recente semnate de Aura Celestina Cibian (2010, 2012), care privesc ROV și au în vedere unele probleme de traducere din română în franceză.

Ambiția contribuției de față nu este – firește – să umple acest gol, ci doar să arate, în spiritul atenționării lui M. Seche, importanța cercetării textelor RO (aici, al textului ROM) pentru o mai completă și nuanțată reconstituire a stării limbii române la începuturile modernizării sale.

2. Contextul. Geneza RO se situează în contextul „descreșterii" puterii otomane – marcată, pe de o parte, de războiul austriaco-otoman din 1683–1697 și de Tratatul de la Karlovitz din 1699, care stabilește Imperiul Habsburgic ca putere dominantă în Europa central-orientală, și, pe de altă parte, de intervenția Imperiului Țarist în Europa sud-orientală, odată cu războiul ruso-turc din 1710–1711 – și al „creșterii" puterii rusești – marcată de războiul ruso-otoman din 1768–1774, care aduce „Chestiunea orientală" în atenția marilor puteri și care se încheie cu Tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774). Acest tratat acorda Rusiei unele beneficii politice și economice (între care permisiunea acordată creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman de a naviga sub steagul ei și permisiunea de a ridica o biserică ortodoxă în Istanbul, care însă nu a mai fost construită), pe care țarii le vor interpreta ca o recunoaștere a calității lor de „protectori" ai tuturor supușilor de religie creștină ortodoxă ai Imperiului Otoman, printre care și Principatele române.

Intensificarea influenței Rusiei în Principate se produce ca urmare a războiului ruso-turc din 1806–1812 (care se încheie cu Pacea de la București și cu cedarea către Rusia a teritoriului Moldovei dintre Prut și Nistru, care devine provincia imperială cu numele Basarabia), a revoluției lui Tudor Vladimirescu și a mișcărilor eteriste în Principate din 1821 (continuate în Peninsula Balcanică de Războiului de Independență al Greciei din 1821–1829), evenimente care marchează sfârșitul epocii fanariote și revenirea la „domnii pământeni", cu Ioniță Sandu Sturdza, domn al Moldovei (1822–1828), și Grigore al IV-lea Ghica, domn al Țării Românești (1822–1828). În acest context, Convenția de la Akkerman (Cetatea Albă) din 1826, prin care Nicolae I al Rusiei cerea de la Sultan aplicarea unor prevederi ale Tratatului de la București privitoare la Principate și la Serbia, stabilește, printre altele, și „înființarea unor comitete de boieri care să propună măsuri necesare îmbunătățirii administrației, în vederea ameliorării situației lor interne" (Ciubotaru 2004, p. 71).

Războiului ruso-turc din 1828–1829, încheiat cu Tratatul de la Adrianopol din 1829, aduce libertatea comerțului și libertatea de navigație pe Dunăre și Marea Neagră, stabilind, în același timp, „protectoratul" rusesc asupra Moldovei și Țării Românești, până la plata reparațiilor de război de către otomani. Autoritățile țariste dau curs prevederilor de la Akkerman, înființând la București un Comitet bipartit moldo-valah, însărcinat cu elaborarea „regulamentului" preconizat: astfel, RO sunt elaborate între 1829 și 1831, fiind adoptate în 1831–1832 și rămânând în vigoare, cu modificări subsecvente, până în 1858.

Din punct de vedere instituțional și cultural, RO se încadrează în politica de expansiune a Rusiei în Europa orientală și sud-orientală, ca parte a unui proiect de anexare a Principatelor – niciodată realizat –, prin care granița Imperiului țarilor cu cel al sultanilor să se fixeze pe Dunăre. Epoca regulamentară reprezintă momentul de maximă influență a Rusiei țariste în Principate, vehiculând elemente atât proprii, cât și germane și franceze, care intră în dialog cu tradiția autohtonă și cu elemen-

tele greceşti şi slavone prezente în Principate. În acest context, textul ROM este unul exemplar, întrucât limba sa ilustrează foarte bine, dincolo de graniţa „tradiţională" între original şi traducere, estompată prin însăşi modalitatea de elaborarea a textelor RO, întrepătrunderea tuturor acestor elemente.

3. Textul. Geneza textelor RO este deosebit de complexă, ca urmare a unei anevoioase negocieri a conţinutului între instanţe diferite şi într-un mediu multilingv. Forma finală a RO este rezultatul unui proces îndelungat de redactare, punctat de succesive modificări, treceri şi amestecuri între româna autorităţilor locale şi franceza diplomatică a oficialităţilor ruseşti.

3.1. Redactarea. La scurtă vreme după sosirea sa la Bucureşti, la 10 februarie 1829, „deplinul împuternicit prezident al Divanurilor Principatelor Moldovei şi Valahiei", generalul Pëtr Fëdorovič Želtuhin, se grăbeşte să dea curs planurilor curţii imperiale ruseşti de reorganizare internă a celor două Principate, constituind, sub preşedinţia consulului general Matvej Jakovlevič Minčaki[4], până atunci vicepreşedinte al Divanului Moldovei, un Comitet însărcinat cu adunarea materialelor necesare elaborării unui proiect de reformă şi cu redactarea acestuia. „Proiectul de instrucţiuni" astfel întocmit a fost trimis la Sankt-Petersburg, pentru a fi aprobat de guvernul rus, şi trimis înapoi la Bucureşti, unde a fost primit de Želtuhin la 14 iunie 1829.

La 17 iunie 1829, generalul Želtuhin înfiinţează în capitala Valahiei, sub preşedinţia aceluiaşi Minčaki, Comitetul de reformă propriu-zis. Documentul transmis de la Sankt-Petersburg a stat la baza tuturor lucrărilor Comitetului (Ungureanu 2004, p. 97)[5]. Acesta era constituit de două „otdelenii" (secţii), una pentru Ţara Românească şi una pentru Moldova, de câte patru membri: secţia muntenească era alcătuită din banul Grigore Băleanu, vornicul Gh. Filipescu (numiţi de autorităţile ruseşti), logofătul Ştefan Bălăcean şi hatmanul Alexandru Vilara (aleşi de Divanul Valahiei), avându-l ca secretar pe Barbu Dimitrie Ştirbei, iar secţia moldoveană din vornicul Mihail Sturdza, vistiernicul Constantin Cantacuzino-Paşcanu (desemnaţi de imperialii ruşi), vornicul Costache Conachi şi vistiernicul Iordache Catargiu (aleşi de Divanul Moldovei), avându-l ca secretar pe aga Gheorghe Asachi (*ibidem*, p. 99). Lucrările Comitetului au început cu secţia valahă, în timp ce delegaţii moldoveni încă soseau la Bucureşti, în data de 4/16 iulie 1829.

[4] Deşi Gheorghe Ungureanu (2004, p. 99) îl menţionează ca „M. L. Minciaki", şi unele note contemporane în surse din secolul al XIX-lea îl dau drept „Matei Lvovici Minciaki" – vezi, de exemplu, raportul datat 1854 al comandantului austriac Alfons von Wimpffen (Buşă 2010, p. 681, nota 50; p. 703, nota 45 şi indice de nume); colonelul Lăcusteanu (2015/1935, tomul II, § *Mrejile Rusiei*, nota 12); Ion Ghica (2014/1880–1887[1], p. 435, indice de nume) –, în sursele ruseşti numele diplomatului apare ca Matvej Jakovlevič Minčaki (scris şi Minčiaki); vezi, de pildă, M. A. Polievktov (1918, p. 166–167), unde se vorbeşte anume de momentul elaborării RO, precum şi informaţiile de pe *Diplomaty Rossijskoj Imperii*: http://www.rusdiplomats.narod.ru/minchaki-mya.html (consultat: 10 octombrie 2017).

[5] O copie a originalului francez al „instrucţiunilor" transmise din Rusia, aflată împreună cu traducerea sa în limba română printre hârtiile logofătului Costache Conachi, membru al secţiei moldoveneşti a Comitetului, se găseşte în APR, 1893, tomul I, partea II, p. 18–50 (anexă nr. 12, litera A).

Despre dezbaterile ce au avut loc în cadrul ședințelor avem puține știri (*ibidem*, p. 103), însă din rapoartele lui Minčaki către secretarul afacerilor externe al Rusiei, Karl Vasil'evič Nessel'rode, aflăm cum urmau să se desfășoare lucrările: deși întrunite în același loc, cele două secții urmau să lucreze separat, pe fiecare capitol în parte, în ordinea în care acestea apar în instrucțiunile imperiale, predând textele lui Želtuhin pe măsură ce erau redactate (*ibidem*, p. 101). Însă, urma morții acestuia, pe 11 octombrie, sarcina revizuirii textelor înaintate de cele două secții ale Comitetului va fi preluată de noul numit „Președinte plenipotențiar al Divanurilor Valahiei și Moldovei", generalul Pavel Dmtrievič Kiselëv (Kiseleff).

Sosit la București în data 12 noiembrie 1829 și nemulțumit de situația pe care o găsește, Kiseleff intervine personal, adoptând diferite măsuri menite să îmbunătățească starea de lucruri din Principate și imprimând lucrărilor Comitetului un ritm mai alert. De îndată ce erau redactate de secțiile Comitetului, textele erau înaintate lui Kiseleff, care făcea observațiile sale pe marginea lor, și erau înapoiate Comitetului pentru a fi modificate (*ibidem*, p. 106). Lucrările s-au desfășurat, astfel, cu întârzieri datorate mai ales îndărătniciei marii boierimi moldovene („les barbus moldaves, qui sont assurement les plus turbulents intrigailleurs de tous les hommes a barbe qui pullulent sous la calotte du ciel"[6]) față de reformele care aduceau atingere privilegiilor sale, până la elaborarea unui text definitiv al ROM, iscălit de membrii secției moldovene la 29 martie și predat de Minčaki lui Kiseleff, împreună cu propriul raport, în data 2 aprilie 1830. La câteva zile urma să fie predat și textul semnat de comisia munteană.

La 14 aprilie 1830, Kiseleff transmitea RO, însoțite de un amplu raport, către Nessel'rode, la Sankt-Petersburg, unde textele elaborate la București au fost cercetate de o comisie alcătuită de consilierul de stat Dmitrij Vasil'evič Daškov, diplomatul rus Gavriil Antonovič Katakazi[7] și membrii Comitetului bucureștean M. Sturdza și Al. Vilara, avându-l ca secretar pe Gheorghe Asachi (*ibidem*, p. 119)[8]. Lucrările comisiei imperiale, despre care avem puține informații, încep după 15 iunie și se încheie în noiembrie 1830, observațiile sale fiind transmise lui Kiseleff în vederea redactării textelor finale ale RO, care urmau să fie supuse reviziei și aprobării Adunărilor Obștești Extraordinare ale fiecărui Principat în parte. În acest scop, Kiseleff înființează câte un comitet special în fiecare capitală, iar din acest moment cele două RO își vor vedea de drum independent unul de altul.

[6] Așa îi va caracteriza P. D. Kiseleff pe membrii protipendadei moldovene într-o scrisoare către Apollinarij Petrovič Butenev, trimisul Rusiei la Istanbul, din data de 15 octombrie 1832 (Codrescu 1887, p. 358).

[7] Gh. Ungureanu (2004, p. 119) îl menționează pe „comisarul rus C. Catacazi", însă, din ceea ce rezultă din RBS, [t. 8.] *Ibak-Ključarev*, s.v., este vorba de Gavriil Antonovič Katakazi (1793–1867); dacă nu este o transcriere greșită pentru un „G" manuscris (ipoteză deloc neverosimilă), acel „C." s-ar putea datorata unei confuzii cu fiul acestuia, Konstantin Gavriilovič (1830–1890) (*ibidem*, s.v.).

[8] Despre jurnalul călătoriei lui Asachi în Rusia, ca reflectare a imaginii Imperiului Rus în Principatele din primele decenii ale secolului al XIX-lea, vezi Radu Mârza (2010); pentru un studiu mai amplu despre imaginea Rusiei în cultura română din epoca regulamentară, vezi Mârza (2005).

Iată, în continuare, destinele ROM: Comitetul de la Iași îi are ca membri pe M. Sturdza, C. Conachi, I. Catargiu (foşti „mădulari" ai Comitetului bucureştean) și vistiernicul Costache Catargiu, sub preşedinția general-maiorului Fëdor Jakovlevič Mirkovič (urmașul lui Minčiaki în calitate de Preşedinte al Divanului Moldovei). Lucrările acestui Comitet iau sfârșit la 7 mai 1831, prin iscălirea textului care avea să fie prezentat Adunării. Odată încheiate lucrările Adunării de la Bucureşti, Kiseleff se transferă în capitala Moldovei, unde soseşte în noaptea de 9 spre 10 aprilie 1831: lucrările Adunării Obşteşti Extraordinare de revizuire a Principatului Moldovei se deschid cu mare pompă la 4 mai, sub preşedinția lui Kiseleff însuși, și se desfășoară, cu întârzieri previzibile (datorate rezistenței marilor boieri la anumite schimbări, manifestată deja în cursul lucrărilor de la Bucureşti) și întreruperi neașteptate (o epidemie de holeră impune o suspendare între 2 iunie și 5 august), până la 20 octombrie 1831, când, după finalizarea lucrărilor de revizuire, Obșteasca Adunare „Extraordinară" devine „Obișnuită", și preşedinția trece de la Kiseleff la mitropolitul Veniamin Costache.

Acestuia din urmă, Minčaki îi încredințează cele nouă condici ale ROM, pe care lucrase Adunarea Extraordinară, și cele 61 de jurnale originale conținând amendamentele aprobate de aceasta. Odată pregătite trei exemplare definitive ale ROM, la 3 noiembrie Adunarea se întruneşte pentru a le iscăli: un exemplar rămâne la Iași, fiind depus la Mitropolie spre păstrare (cf. *infra*), iar celelalte două au fost predate lui Kiseleff de o „deputăție" anume trimisă la Bucureşti, pentru a fi transmise la curtea protectoare de la Sankt-Petersburg și la curtea suzerană de la Constantinopol. După ce a fost primită încuviințarea țarului Nicolae I, la 21 decembrie 1831, și ca reacție față de atitudinea de tergiversare a Porții (care avea să le aprobe, împreună cu modificările intervenite între timp, doar împreună cu Tratatul de la Sankt-Petersburg, de la 29 ianuarie 1834), autoritățile ruseşti din Principate hotărăsc punerea în aplicare a RO.

Intrate în vigoare la 1 iulie 1831 în Țara Românească și la 1 ianuarie 1832 în Moldova, RO vor constitui legea fundamentală de funcționare a ambelor Principate până în 1858 (cu excepția anului „revoluționar" 1848, în care se petrece și celebra ardere publică a ROV și a Arhondologiei de către pașoptiști), când, în urma Războiului Crimeii din 1853–1856 și a subsecventului Tratat de la Paris din 1856, „epoca regulamentară" și „protectoratul" rusesc iau sfârșit și se pregătește terenul pentru „Mica Unire" din 1859.

3.2. Autorul. Acestea fiind spuse, întrebarea dragă filologiei cu privire la *autorul* textului este destinată, în cazul ROM, să rămână fără răspuns. Mai bine zis, contextul delineat mai sus conturează o situație de producere a textului pentru care premisele acestei întrebări nu sunt valabile. Cel al ROM este un text pluristratificat și articulat, produs al unui efort colectiv desfășurat la intersecția mai multor limbi și tradiții culturale – *in primis* româna și franceza, dar cu rusa și, eventual, germana sau italiana pe fundal, ca parte a bagajului de cunoștințe ale boierilor români și ale oficialităților ruseşti – și trecut dintr-o limbă într-alta și înapoi de mai multe ori, în momente și de către instanțe diferite.

Totuşi, câteva indicii în sensul unei paternităţi măcar parţiale a textului de la 1831 ni le oferă textul însuşi şi un element de istorie culturală: modul de lucru al instituţiilor. După cum a observat o recentă recapitulare a genezei RO, în componenţa celor două secţii ale Comitetului de la Bucureşti trebuie remarcată prezenţa celor doi *secretari*, „dat fiind faptul că, aşa cum se petrec lucrările în orice asemenea forme de lucru, aceştia erau principalii realizatori şi redactori ai textelor propuse şi acceptate de ceilalţi membri" (Dobriţoiu 2015, p. 140)[9].

În ceea ce priveşte ROM, în preambulul atât al manuscrisului original de la 1831, cât şi în cel al ediţiilor de epocă, inclusiv cea franceză (cf. *infra*), găsim indicată clar contribuţia lui Gh. Asachi: „Tălmăcit de mine, secretarul şi redactorul, Gheorghe Asachi agă" (ROM 1831, p. 159; vezi şi ROM 1893, p. 79) şi „Traduit par moi le secrétaire et rédacteur l'aga George Asaky" (ROMF 1846, p. 2). Aceste două scurte notări, care pun redactarea textelor publicate pe seama lui Asachi (care fusese secretar atât al secţiei moldovene a Comitetului de la Bucureşti, cât şi al Comisiei de la Sankt-Petersburg, cf. *supra*), pun în lumină şi o altă chestiune relevantă pentru vicisitudinile textuale ale ROM. În ambele versiuni, de fapt, textul este dat ca „tradus": dar din română în franceză, cum ar da de înţeles ediţia franceză, sau din franceză în română, cum ar implica textul românesc? Dacă nu vrem să credem, pur şi simplu, că una dintre cele două note este traducerea servilă a celeilalte, în condiţiile de lucru prezentate mai sus cel mai probabil este că cele două versiuni s-au închegat în paralel şi s-au influenţat reciproc, prin dese transpuneri între română şi franceză şi între dezbaterea orală şi redactarea scrisă.

Prin urmare, fără să putem stabili cu *acurateţe* (aproximare faţă de valorile punctuale reale) în ce măsură îi aparţine fiecare formulare, observaţiile de mai sus, întărite şi de unele indicii textuale (faptul că formele în *-ta* apar destul de frecvent în textele asachiene, cf. *infra*), ne îngăduie să susţinem cu o oarecare *precizie* (aproximare faţă de valorile generice medii) că rolul „traducatorului" Asachi în plăsmuirea *textului de bază* al ROM trebuie să fi fost de o mare însemnătate.

3.3. Versiuni şi ediţii. Am subliniat „text de bază", întrucât vicisitudinile textuale ale ROM nu se încheie odată cu adoptarea sa de către Adunarea Obştească Extraordinară. Textul intrat în vigoare la 1832 a fost emendat şi completat succesiv în mai multe rânduri, prin prevederile Obişnuitei Obşteşti Adunări, mai ales în anii 1833–1834, iar o versiune revizuită şi mult adăugită, până la dublarea volumului original (Vitcu, Bădăru 2004, p. 63), a intrat în vigoare la 1 aprilie 1835.

Spre deosebire de ROV, tipărit de Ion Heliade Rădulescu la scurtă vreme de la aprobare[10], textul original iniţial de la 1831 al ROM a avut în epocă o circulaţie

[9] Importanţa transpunerii interlingvistice în contextul elaborării şi redactării RO este confirmată şi de mulţumirile adresate de Minčaki, în raportul final al lucrărilor Comitetului bipartit (2 aprilie 1830), nu doar membrilor celor două secţii ci şi secretarului translator, „pentru zelul şi bunăvoinţa depuse la redactarea acestui Regulament" (Ungureanu 2004, p. 117); în acelaşi context diplomatul rus îl menţionează şi pe un alt translator, Dendrino, ceea arată încă o dată multiplicitatea surselor şi a „vocilor" care au contribuit la creare RO.

[10] *Regulamentul Organic*, Bucureşti, [Eliad,] 1832 (BRM IV, nr. 60 000); ediţia a doua, îngrijită de Simeon Marcovici şi Zaharia Carcalechi: *Regulamentul organic, întrupat cu legiuirile din anii 1831,*

exclusiv manuscrisă[11]. Doar versiunea de la 1835 și doar parțial în limba română a văzut lumina tiparului în perioada sa de valabilitate. În 1835 are loc o primă imprimare a ROM, sub formă de „broșuri" de uz intern, pentru uzul ispravnicilor (ROM 1835; BRM IV, nr. 60 002). În mai 1836 Obișnuita Obștească Adunare face o intervenție pe lângă Domn pentru imprimarea ROM, care va da rezultate parțiale în anul următor. În 1837 vede lumina tiparului prima ediție cuprinzătoare, deși nu integrală, a textului românesc de la 1835 (ROM 1837; BRM IV, nr. 60 003)[12]. În 1843 Mihail Kogălniceanu încearcă să scoată o ediție franceză la Iași, dar, din cauza împotrivirii autorităților rusești, aceasta va vedea lumina zilei doar doi ani mai târziu și în străinătate (ROMF 1846; BRM, IV, nr. 50 856)[13]. În același an se reeditează ediția de la 1837, cu alfabetul de tranziție și numerotarea continuă (ROM 1846; BRM IV, nr. 60 004), care este și ultima ediție a ROM din epoca validității sale[14].

Edițiile succesive vor încerca să recupereze sau să reconstituie textul ROM din perspectiva istoriei dreptului și a instituțiilor[15]. Din păcate, în acest demers ele nu se vor putea baza, până foarte recent, pe textul manuscrisului de la 1831, aprobat de Extraordinara Obștească Adunare, întrucât acesta, încredințat Mitropoliei și trecut în custodia Departamentului averilor bisericești în 1845, dispare pentru lungă vreme în circumstanțe neclare[16]. În acest context, prima încercare de a imprima *integral* textul original românesc al ROM, reconstituindu-l din copii, le aparține

1832 și 1833 și adăogat la sfârșit cu legiuirile de la anul 1834 până acum, împărțite pe fiecare an, precum și o scară deslușită a materiilor. Acum a doa oară tipărit […], București, tipărit la Pitarul Z. Carcalechi, tipograful Curții, 1847 (BRM IV, nr. 60 001).

[11] Știm, de pildă, că la 6 ianuarie 1832 Marele logofăt al Dreptății, Costache Conachi, convocă la Iași președinții instanțelor din țară și pe directorii cancelariilor judecătorești, cărora la 12 ianuarie li se vor dicta „extrase" din ROM (Vitcu, Bădărău 2004, p. 63).

[12] Această ediție conține, numerotate separate, capitolele II. *Organizația și însușirea Obicinuitei Obștești Adunări*, III. *Reglementul de finans*, IV. *Sfatul administrativ*, V. *Reglement de comerție*, VI. *Reglementul carantinelor*, VIII. *Rânduială judecătorească*, IX. *Despozițiile ghenerale*. Lipsesc capitolele I. *Pentru alegirea Domnului* și VII. *Reglementul pentru jendarmirie*, evident mai problematice din punct de vedere „politic", care nu vor fi tipărite, în română, pe întreaga durată de aplicare a ROM.

[13] Este prima ediție integrală a ROM, scoasă la Paris dar cu indicația „New York" pe frontispiciu, pentru a evita complicații cu oficialitățile ruse.

[14] Lipsesc și din această ediție cap. I și VII, ca ROM 1837.

[15] De pildă, cap. I este reprodus cu alfabetul de tranziție în N. Proca (1861), iar cap. VIII și IX sunt reluate de Th. Codrescu (1862).

[16] În cea mai recentă ediție a ROM citim că „[î]n 1848, Arhivele Statului au cerut Sfatului Administrativ să li se trimită, spre păstrare, textul original al Regulamentului Organic votat de Obștească Adunare de revizie, precum și toate actele acelei Adunări. Materialele au fost luate de la Mitropolie, dar Arhivele nu au primit decât o parte din ele, fără manuscrisul Regulamentului Organic. La 1845, acesta fusese predat Departamentului averilor bisericești, de unde i s-a pierdut urma. Demersurile repetate, făcute la 1849 și 1853, pentru a-l regăsi și a-l depune la Arhivele Statului, au rămas fără rezultat" (Angelescu 2004a, p. 136, care trimite la Ungureanu 1957, p. 122). Însă editorii de la 1893, pe baza unor documente de epocă, considerau manuscrisul furat tocmai din Arhivele Statului din Iași, în noaptea de 23–24 februarie 1872 (ROM 1893, p. 79, nota 1, informație reluată și în ROM 1944, p. XIII). Deoarece aici se au în vedere aspectele lingvistice ale textului, nu am cercetat ulterior problema.

editorilor APR (ROM 1893)[17]. De asemenea, integrală este ediția îngrijită de G. Alexianu și Aurel V. Sava, care, în 1944, deschidea „Colecținnea vechilor legiuiri administrative", condusă de P. Negulescu și G. Alexianu, în cadrul Bibliotecii Institutului de Științe Administrative al României (ROM 1944), considerată, până la publicarea, în 2004, a manuscrisului original, cea mai bună ediție disponibilă[18].

Manuscrisul original al ROM reapare la vreun deceniu după ediția Sava-Alexianu, în anul 1957, atunci când se află de existența sa printre documentele rămase de la domnitorul Mihail Sturdza și este achiziționat de Arhivele Statului din Iași, unde se păstrează în prezent, în Colecția de manuscrise, sub cota 1665[19]. Acesta însă a fost valorificat doar foarte de curând, în 2004, într-o ediție realizată de D. Vitcu, G. Bădărău și C. Istrati în cadrul Institutului de istorie „A. D. Xenopol" al Academiei Române, filiala din Iași (ROM 1831)[20], care, din punct de vedere filologic, reprezintă o îmbunătățire notabilă față de încercările anterioare[21].

3.4. Concluzii. Acest istoric esențializat al elaborării și al editării ROM pune în lumină faptul că, începând cu originalul din 1831, textul este rezultatul unui proces de „sedimentare" extrem de complex și de stratificat. În primul rând, ROM are la origine surse de natură textuală și conceptuală extrem de diferită (documentele tradiției juridico-administrative românești și indicațiile autorităților rusești). Apoi, a fost elaborat și modificat succesiv în contexte preponderent „colective" (ședințele diferitelor comitete sau comisii de redactare, revizuire și aprobare) și de către instanțe multiple (boierii Comitetului bipartit bucureștean, generalul Kiseleff, comisia mixtă de la Sankt-Petersburg, Adunarea Obștească Extraordinară de la Iași), de-a lungul unei perioade de timp relativ întinse (vreo doi ani de zile).

Ca atare, ROM este rodul unei negocieri „multilaterale" (ierte-mi-se încercarea de reabilitare a acestui termen abuzat de limba de lemn a regimului) între puteri, între culturi și între limbi (în primul rând româna moldovenească și greaca elitelor

[17] Textul ROM este transcris în alfabet latin după un manuscris aflat în posesia mitropolitului Iosif Naniescu (1818–1902), datat „1843, 20 aprilie", conținând doar dispozițiile adoptate în 1831 de Extraordinara Adunare, nu și modificările, intercalările și completările importate convenite de Obișnuita Adunare în sesiunile din 1832–1835. Transcrierea, efectuată de copiști anonimi, conține însă numeroase erori (ROM 1944, p. XIV–XVI).

[18] Această ediție, care își propunea explicit să o înlocuiască pe cea din „Analele parlamentare ale României", conține multe scăpări de redactare și propune un text al ROM reconstituit din „șase […] copii-manuscrise" (ROM 1944, p. XVII), deși listează și descrie *șapte* (două manuscrise diferite sunt numerotate cu „5"; *ibidem*, p. XVIII).

[19] Pentru descrierea sumară a manuscrisului, vezi Angelescu 2004a, p. 136–137 și, mai în amănunt, Ungureanu (1957, p. 121–122). Pe lângă acesta, copii mai mult sau mai puțin integrale ale ROM original se află în alte biblioteci din România; pentru amănunte, vezi Angelescu 2004a, p. 136, nota 5 și mai pe larg ROM 1944, p. XVI–XIX.

[20] Aceasta este prima ediție a versiunii originale a ROM, realizată după manuscrisul din 1831 sus amintit, cu toate modificările și completările aduse în special în anii 1832, 1833, 1834 și 1835, și versiunii din 1835, realizată după manuscrisul original aflat în Arhivele Naționale din București sub cota nr. 1278 confruntat cu ediția din 1837 (Vitcu, Bădărău 2004, p. 65–66).

[21] De pildă, editorii explicitează principiile de transcriere adoptate, trimițând la *Principii* (1962) (Vitcu, Bădărău 2004, p. 66).

locale și franceza diplomației și comunicării oficiale cu autoritățile imperiale, dar și rusa „protectorilor", bine cunoscută și în rândul boierimii române, sau alte limbi, precum italiana sau germana, cuprinse în orizontul larg de formare al elitelor vremii), care marchează perioada imediat următoare sfârșitului epocii fanariote în Principate. Produs fundamental și reprezentativ al acestei epoci de încâlcită modernizare, ROM poate fi considerat un martor exemplar al dialogului între „epoci", purtat – ce-i drept, nu întotdeauna fără neînțelegeri – în interiorul culturii române de la începutul secolului al XIX-lea, precum și al eforturilor și al strategiilor elitelor românești ale vremii de a împăca tradiția și inovația conceptuală, instituțională și, nu în ultimul rând, lingvistică[22].

4. Neologismele de ascendență latină în *-ta* în ROM. În această ordine de idei, în cele ce urmează voi încercă să argumentez interesul *textului* ROM pentru istoria limbii române printr-un „studiu de caz", analizând o modalitate mai puțin cercetată de adaptare a neologismelor de ascendență latină în -TATE, cele oxitone în ***-ta***.

4.1. Circulația neologismelor în *-ta*. Româna a moștenit din latină câteva substantive în *-(ă)tate* din formele de acuzativ *-(ĭ)tatem* al abstractelor deadjectivale derivate cu sufixul *-tas*, *-tis*, precum *bunătate*, *sănătate*, *vecinătate* < lat. *bŏnĭtate(m)* (EWRS, nr. 238; CDDE, nr. 196; DER, s.v.), *sanĭtate(m)* (EWRS, nr. 1509; DER, s.v.), *vīcĭnĭtate(m)* (EWRS, nr. 1870; DER, s.v.). Altele câteva au fost formate pe teren românesc, fiind atestate în secolele XVI–XVIII, când apar formații noi în *-ătate*, *-ate* (< *-tătate* prin haplologie, ex. *dereptătate* > *dereptate*), *-etate* și *-otate/utate* (variante ale lui *-ătate* după teme în -[j] și -[w], ex. *pustietate*, *greotate/greutate*), cele mai numeroase fiind cele în *-ătate*: *bogătate* și *singurătate* în *Evangheliarul* lui Coresi (1561), *dereptate* în *Codicele Voronețean* (cca. 1563–1583), *adeverătate*, *deșertate*, *ieftinătate*, *îndurătate* în *Psaltirea Scheiană* (cca. 1573–1578), *meserătate* în *Palia de la Orăștie* (1582), *greutate* în *Cartea românească de învățătură* a lui Vasile Lupu (1646), *golătate* într-un *Molitvenic* editat de M. Gaster (ante 1663), *pustietate* în *Viața și petreacerea svinților* a lui Dosoftei (1682) etc. (Popescu-Marin 1972, p. 65).

Cea mai mare parte a substantivelor în -TATE atestate în limba română sunt însă împrumuturi de sorginte latino-romanică, intrate – câteodată prin influența unor limbi neromanice precum germană, maghiară sau rusă – mai ales începând cu

[22] Evoluția limbii textelor de natură juridic-administrative, în care se încadrează ROM, este, în special, puternic marcată de necesitatea de a împăca tradiția și inovația. Pentru o privire de ansamblu asupra evoluției stilului juridic-administrativ în cadrul evoluției stilurilor limbii române literare până la 1780, vezi mai ales contribuțiile lui Gh. Chivu (2000a, p. 50–65, 109–122 și 2000b, p. 313–318), și, mai recent, Liliana Agache (2013). Pentru a doua jumătatea a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, vezi Manuela Saramandu (1986) și Ecaterina Țăranu (2001). Limba textelor administrative din primele decenii ale secolului al XIX-lea face în special obiectul studiilor lui Gh. Bulgăr (1962; 1969) și ale lui Romulus Todoran (1969; acum în Todoran 1998, p. 186–238). Mai nou, vezi și studiile Corinei Veleanu (2007; 2009; 2010) dedicate în special influenței franceze asupra limbajului juridic românesc.

secolul al XVIII-lea. Primul împrumut de această natură este, probabil, *soțietate*, folosit de Nicolae Milescu Spătarul de 7 ori în traducerea *Mântuirii păcătoșilor* (1655–1660) și de 3 ori în traducerea *Vechiului Testament* (1661–1664), urmat de *crudelitate* și *proprietate*, întrebuințate de Dosoftei în *Viața și petrecerea svinților* (1682), al doilea termen apărând și în traducerea comprimată a cronografului lui Matei Kigalas (post 1686) (Ursu, Ursu 2006, p. 303–304)[23]. Deși cea în ***-tate*** este modalitatea cea mai veche de adaptare a împrumuturilor de sorginte latină în *-tas*, *-tatis*, cea mai avantajoasă (neologismele încadrându-se, astfel, indiferent de originea lor directă sau îndepărtată, într-o clasă morfologică deja existentă în limbă și cu o identitate semantică și morfologică bine definită) și, fără îndoială, cea mai prolifică pe termen lung, ea nu a rămas fără concurenți.

Odată cu intensificarea contactelor cu culturile europene occidentale, mai ales în a două jumătate a secolului al XVIII-lea, apar în limba română modalități de adaptare a neologismelor cu pricina mai apropiate de formele pe care acestea le îmbracă în limbile vii ale timpului, precum germană, franceză, italiană, rusă sau maghiară. În ciuda circulației mai restrânse din punct de vedere geografic sau/și cronologic, fiind complet înlocuite cu formele în ***-tate*** în doar câteva decenii, asemenea forme „alternative" au reprezentat un factor important în primele etape ale procesului de modernizare a limbii și a societății românești.

Într-o primă fază, mai veche, acestea apar ca xenisme semiadaptate, deci în forme foarte apropiate de cele ale etimonului direct (fie el latino-romanic sau neromanic), și adesea glosate. Bunăoară, pentru Țara Românească, într-unul din calendarele pentru anii 1693–1704 traduse din italiană pentru Constantin Brâncoveanu, întâlnim preluarea cu glosare explicativă a latinului *curiositas*: „***curiozitas***, adecă perierghia"(Vîrtosu 1942, p. 22)[24]; pentru Moldova, în *Istoria ieroglifică* (1703–1705) a lui Dimitrie Cantemir, la *Scara numerelor și cuvintelor streine tâlcuitoare*, întâlnim latinismele ***activitas*** și ***cfidditas*** (lat. *quidditas*), glosate, respectiv, „făcătoriia, lucrarea lucrului" și „ceința, singură ființa lucrului, ceea ce ieste"(Cantemir 1998/1983[1], I, p. 261, 275)[25].

Aceste latinisme provenite din N în *-as* sunt preluate prin maghiară sub forma ***-aș*** (mag. *-ás* /a:ʃ/) în textele transilvănene din a doua jumătate a sec. XVIII și începutul sec. XIX, unde sunt destul de frecvente: de pildă, într-o scrisoare a episcopului Inochentie Micu-Klein de pe la 1750 către Avram Pop Daianul întâlnim neologismul ***securitaș*** (< mag. *szekuritás*): „numai să fie cu ***securitaș*** bine ar fi" (Pâclișanu 1924, p. 115)[26], și într-o inscripție din 1815 – „poate ultimul an în care mai apare terminația

[23] Alte exemple în DÎLR.

[24] În aceleași calendare găsim și forma în ***-ta***: „ține lumea în ***curiozita***" (Vîrtosu 1942, p. 122), și o formă mai rară în ***-tate*** cu valoare de plural: „frumoase ***curiozitate***, zău, se vor vedea" (*ibidem*, p. 151). Asemenea forme se întâlnesc și în alte texte, inclusiv ROM (cf. *infra*).

[25] În textul propriu-zis întâlnim și un sg. GD al formei în ***-tate***: „sfera ***activității*** sale" (Cantemir 1998/1983[1], I, p. 211).

[26] Pentru alte exemple din perioada 1771–1815, vezi Ștefan 1988, p. 30–31 și Todoran, 1969, p. 122–124, unde se dau exemple din *Statuta sau legile scaunelor săsești* (1802), tradusă de Samuil Micu și din *Praxisul forumurilor bisericești* (1805) a lui Vasile Aaron.

-*aș*" (Ștefan 1988, p. 30) – ***comunitaș*** (Iorga 1906, p. 90). De asemenea, frecvente și viabile au fost, în teritoriile habsburgice, formele în ***-tet***, preluate din și după germană -*tät*, care apar în textele din prima jumătate a sec. XIX provenite din Ardeal și Banat: spre exemplu, în *Filosoficeștile și politicești prin fabule moralnice învățături* (1814) ale lui D. Țichindeal întâlnim deseori – pe lângă *comunitate* – ***comunitet*** (Țichindeal 1975/1814, p. 128–131, 156, 200), pe când în documente comerciale brașovene de la 1830 și 1838 găsim ***soțietet*** (Furnică 1937, p. 18 și 37)[27].

În aceeași perioadă își fac apariția în Țara Românească formele în ***-te*** /'te/ preluate din franceză (Ștefan 1988, p. 32–33), precum ***neutralite***, în *Istoria prea-puternicilor împărați otomani* (ante 1797) a lui Ienăchiță Văcărescu (2001) sau ***fidelite*** în *Comodia vremii* (1833, editată de Heliade-Rădulescu la 1860), a lui Costache Facca: „Te-aș făgădui din parte-mi amur e ***fidelite***" (Facca 1956/1833, p. 100)[28]. De fapt, aceste forme în -*te* sunt destul de rare și par a fi circulat mai degrabă ca xenisme semiadaptate sau/și cu intenții comico-satirice. Citatul complet din *Istoria* lui Văcărescu: „dân pricina a căruia cu ***neutralite*** *arme* pierduse noao colonii la America" (Văcărescu 2001, p. 140) arată clar că „neutralite arme" este, de fapt, o preluarea ca atare a fr. *neutralité armée*, trimițând, evident, la *Ligue de neutralité armée* inițiată de Ecaterina a II-a Rusiei, la 8 martie 1780, în contextul Războiului de independență american. Tot așa, formula „amur e fidelite", întâlnită la Facca și pe care o regăsim aproape identică și la editorul său, Heliade-Rădulescu, în *Un muieroi și o femeie* (1861):

> „Ai fost tu la soarea? / Știi ce este libertaua? / Știi ce este-egalitaua? / Ai fost tu la bal masché? / Amur și ***fidelité /*** Ai simțit tu vreodată, / Tistimel, paftală lată?"
>
> (Heliade-Rădulescu 1972, p. 144)

este pusă în gura personajelor feminine care întruchipează tipul „franțuzitei" cu intenții comico-satirice *tocmai* pentru că este un xenism, la fel ca și forme precum *an vizit, ba de soa, amur san fen* etc., la Facca, sau *soarea, libertaua, egalitaua, bal masché* etc., la Heliade. Deși nu s-au bucurat de o mare circulație în limba scrisă, aceste forme continuă să fie întrebuințate până destul de târziu, cu evidente intenții comice, ironice sau satirice, ca în următorul citat din Caragiale, unde *nuvoteul* este folosit ludic într-un text construit în întregime pe metafore legate de ideea de „modă" (literară): „Critica nu va putea să trateze ***nuvoteul*** dramatic ca pe o *mardà* literară, dând pe autor în *stambă*" (Caragiale 1896/1932; italicele din text îi aparțin scriitorului)[29].

O altă modalitate de adaptare, asupra căreia ne vom opri în continuare, o constituie formele în ***-ta*** /'ta/, care apar și circulă în Țara Românească și în Moldova

[27] Pentru alte exemple vezi Ștefan 1988, p. 33–34.

[28] *Ça va sans dire*: cuvinte precum *aparteu, decolteu, jeteu, pateu, proteu, rateu, soteu* (< fr. m. *aparté, décolleté, jeté, pâté, protée, raté, sauté*), *dicteu* (< f. *dictée*), *varieteu* „spectacol teatral" (< fr. f. *variété*) ș.a.m.d. nu intră în categoria „neologisme în –TATE" discutate aici.

[29] La Ștefan (1988, p. 33), unde se citează din Caragiale 1965, p. 255, găsim – greșit – „modă literară".

înultimele decenii ale sec. XVIII și prima jumătate a sec. XIX, ieșind rapid din uz în a doua jumătate a secolului. Ion Ștefan (1987; 1988) – după știința mea singurul care s-a ocupat mai pe larg de aceste forme – citează următoarele exemple: ***ghene-ralita***, ***diversita***, ***cvantita***, ***cvalita***, din *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orânduielilor gramaticii rumânești* (1787) de I. Văcărescu (Poeții 1982, p. 108, 177, 119, 117), și ***semplicita*** din sus-amintita *Istorie* a aceluiași: „căci obicinuescu europei<i> să arate la aceste o ***semplicita*** și la oameni<i> acei ce-i văd întâiu" (Văcărescu 2001, p. 129); ***electricita***, ***porozita*** din *Gramatica fizicii* (cca. 1790) tradusă de Amfilohie Hotiniul (Ursu 1962, p. 136, 258); ***curiozita***, într-un document manuscris din Moldova, cca. 1804 (Vârtosu 1975, p. 708); ***nobilita***, ***soțieta*** (aceasta din urmă de 2 ori), în *Însemnare a călătoriei mele* (1826) de Dinicu Golescu (1964/1826, p. 163; p. 95, 181)[30]; ***capațitaoa***, ***capațita*** din *Aritmetica* (1836) lui Gh. Asachi (1836, p. 63)[31]; „***extremitale***le (vârful picioarelor și al mâi-nilor)", în „Albina românească" din 1834 (Ursu 1962, p. 204); ***curiozita***, în *Noul Erotocrit* (1837) al lui Anton Pann (Pann 1837, III, p. 89)[32].

La acestea se adăugă azi numeroasele atestări care se pot extrage din bogatele repertorii de împrumuturi întocmite de N. A. Ursu[33]:

1. AMIRALITATE s. (Mar.) **admiralita** AR 1834, 314; AR 1837, 20, 48.
2. ANTICHITATE s. **1**. pl. („obiecte antice, rămășițe istorice") **anticvitale** SPBA, 93; AR 1830, 509; AR 1832, 14; AR 1837, 23.
3. *CALITATE* s.s. **1.** („însușire, caracteristică pozitivă") **cvalita** VOG, 53; CA 1856, 71; **calita** SPV, 99; BFO 1843, 22, 23, 374; SSC, 132; **calitale** *sau însușiri* CIRA, 109; **cualita** CPI, 138, 168, 216, anexă 5. **3.** („situație, condiție, funcție, titlu") **calita** BFO 1843, 77. **4.** („noblețe; distincție") *oamenii de* **calita**, *adică cei bogați* CBD, 15; *persoane de* **calita** CBD, 88.
4. *CANTITATE* s. (Gram.) *pronume dă cîtățime sau* **cvantita** VOG, 56.
5. *CONTABILITATE* s. **contabilita** ROI2, 2, 28, IV, 5.
6. CONTRARIETATE s. **contrarieta** ROI2 VIII, 24.
7. CURIOZITATE s. **cureozita** IEI, 2v; **curiozita** AZ, 151v, 166v; DAB, 37v; NZ, 69v; AR 1829, 36; CMR, 4; GC III, 178v; AR 1834, 66; MMP, 180, 245; **URSU 2004:**

[30] Aici întâlnim și formele în ***-tate***: ***soțietate*** (Golescu 1964/1826, p. 91), și ***universitate*** (*ibidem*, p. 15, 128, 181) (la această ultimă pagină, și pl. ***universități***).

[31] Tot aici găsim și formele ***proprietăți*** (Asachi 1836, p. 68) și ***soțietate*** 'însoțire' (p. 155). (Aceleași forme și în ed. a II-a, din 1843, p. 50, 54, 120) Ion Ștefan (1988, p. 194) dă greșit formele „capacitaoa", „capacita".

[32] În aceeași operă găsim și neologisme în ***-tate*** precum *nobilitate* (Pann 1837, I, p. 163), *moralitate* (*ibidem*, III, p. 64), *simplitate* (*ibidem*, p. 80). În edițiile succesive neologismul va căpăta forma ***curio-zitate*** (Pann 1867, p. 181), care apăruse deja în *Povestea vorbii* (Pann 1847/1967, II, p. 218).

[33] Această listă cuprinde toate împrumuturile în -TATE inventariate în Ursu, Ursu 2006, 2011, pentru care au circulat forme în ***-ta***, cu respectivele trimiteri la surse. Pentru a le deosebi, intrările preluate din Ursu 2011 sunt culese cu italice. Acolo unde erau diferite, am adăugat la sursele indicate în aceste volume și cele din Ursu, Ursu 2004. Termenii care apar *doar* în acesta din urmă sunt dați între paranteze drepte. În cazul unor termeni cu mai multe sensuri, am indicat sensul corespunzător formei în ***-ta***. Trimiterile la surse din repertoriile lui Ursu sunt redate integral și atunci când cuprind forme deja discutate (ex. GENERALITATE, CURIOZITATE etc.). Pentru dezlegarea siglelor din listă vezi *Sigle bibliografice* în *Bibliografia* finală a prezentului articol.

curiozitá s. „curiozitate” OC I, 47v; OC II, 21v; CDG, 30r; MII, 5, 134; DC II, 46v; TB, 57v, 95v, 250r; DIP, 4r; PTF, 13r, 146v; VIC, 89r; GCA, 5, 17, 71, 84; GCA II, 15r.

8. *DIVERSITATE* s. *pronume dă* **diversitá** *sau dă dăosibire* VOG, 53.
9. FATALITATE s. **fatalita** RL, 28, 52.
10. FORMALITATE s. **formalita** AR 1829, 44; ROI, 12; BFO 1833, 73, 165; ROI2 III, 147, VI, 10, VII, 17, 35; BFO 1838, 31; VFD, 19; BFO 1843, 16, 34, 166; AOD, 71, 79, 125.
11. GENERALITATE s. *pronume de* **gheneralita** VOG, 55; *nume dă* **gheneralita** GCG, 112; **URSU 2004: gheneralitá** s. „generalitate” VOG, 112.
12. LIBERTATE s. **liberta** CA 1862, 126.
13. *LOCALITATE* s. **1.** („așezare omenească, sat, oraș”) **localita** BFO 1833, 159; ROI2 III, 35.
13. *MAIORENITATE* s. („majorat”) **maiorinita** *(vîrstnicie)* AR 1832, 328. (<germ. Majorennität).
14. MAJORITATE s. **1**. („partea mai mare a unei colectivități”) **maiorita** AR 1837, 363; **majorita** ROI2 VII, 33; DFI II, 19; BFO 1843, 286. **2**. („majorat”) **majorita** (*vrîstnicie*) AR 1834, 165.
15. MINORITATE s. **1**. („minorat”) **minorita** AR 1835, 66. **2**. („partea mai mică a unei colectivități”) **minorita** CA 1862, 43.
16. *MORALITATE* s. **moralita** AR 1834, 286.
17. *MUNICIPALITATE* s. **munițipalita** AR 1831, 182; AR 1834, 142; AR 1837, 29; ROI 2 III, 96, 144; AOD, 23; **municipalita** CA 1851, XII.
18. NAȚIONALITATE s. **3**. („neam, popor”) **aționalita** AR 1837, 43.
19. NEUTRALITATE s. **neutralita** PIU IV, 110, 130.
20. NOBILITATE s. **1**. („noblețe, **1**.”) **nobilita** GIC, 199.
21. NOUTATE s. **novita** AR 1829, 71; AR 1830, 202; AR 1837, 18, 201; VFD, 79; CA 1852, 76; **novitale** pl. JNA, 79, 106; KUP, 43r; CRac, 188; NZ, 43r; MVS, 23r; AR 1829, 22, 57, 118; AR 1830, 46, 94; AR 1831, 30; SPV, 119; AR 1833, 4; BFO 1833, 195; AR 1834, 285; AsFA, VI; AR 1837, 10; MCL 1839, 245; AR 1844, 7; CA 1852, 76; GM 1854, 1, 4; RL, 140; NPT, 288; **novitală** AR 1837, 254, 287, 326, 347, 364; **URSU 2004: novitá** s. „noutate, veste” PTF, 32r; VIC, 112v, 146r; LVH, 113v; GIA II, 47r.
22. *NULITATE* s. **1.** (Jur.) **nulita** CPI, anexă 7.
23. PERSONALITATE s. **1**. („individualitate; originalitate”; Jur.) **personalita** AOS, 80.
24. *PRIORITATE* s. **priorita** (întîietate, protimisire) CPI, anexă 5.
25. *PROBITATE* s. **probita** (*cinstire*) AR 1839, 359.
26. **[**PROPRIETATE**]** s. **URSU 2004: proprietá** AOS, 5, 98, 99, 105, 107.
27. RARITATE s. **rarita** AR 1829, 19; AR 1841, 148; **URSU 2004: raritá** s. „raritate” DC II, 188r; GCA II, 16r.
28. *RECIPROCITATE* s. **reciprocitá** AR 1834, 70.
29. *REGULARITATE* s. **regularita** PTF, 39v.
30. *RESPONSABILITATE* s. **responzabilita** RSM, 16r; AR 1837, 20; **răsponsabilita** AR 1837, 107; **responsabilita** AR 1837, 130.
31. *RIVALITATE* s. **rivalitaua** (*rîvnirea*) AR 1834, 370; **rivalita** VHP, 225.
32. SECURITATE s. **siguritá**, **siguritate** GC VI, 32v; **siguritá** BFO 1843, 108.
33. *SERIOZITATE* s. **seriozita** GC VI, 29v.
34. **[**SIMPLICITATE**]** s. **URSU 2004: semplicitá** s. VIO II, 13v.

35. *SINCERITATE* s. **sencerita** (curățenie) CR 1830, 278.
36. *SOCIETATE* s. **2.** („asociație de personae constituită într-un anumit scop; asociație de oameni de afaceri”) **soțieta** GIC, 109, 114, 221.
37. *SOLEMNITATE* s. **solenita** AR 1837, 235, 350; **solenitale** (prăznuiri) AR 1834, 259.
38. UNIVERSITATE s. **universita** PIU IV, 219; AR 1834, 266.
39. *VIVACITATE* s. **vivasitaoa** făcuse loc turburării MMP, 106; avu toată **vivasitaoa** bucuriii MMP, 132.

Din cele mai bine de 420 de împrumuturi în -TATE, inventariate de cercetătorii ieșeni în cele trei volume dedicate împrumuturilor lexicale în epoca de modernizare a limbii române literare, doar vreo 40 au circulat în limba română și cu forme în ***-ta***. Un număr relativ redus, dar care arată, totuși, că asemenea forme s-au bucurat de o oarecare circulație, mai ales la începutul procesului de „occidentalizare romanică” (Niculescu 1978) a culturii și a limbii române.

După cum se poate observa, deși formele în ***-ta*** au circulat și în Țara Românească, în special în scrierile lingvistice sau/și literare ale lui Ienăchiță Văcărescu, ale fraților Golescu și ale lui Stanciu Căpățineanu, din punct de vedere geografic majoritatea covârșitoare a atestărilor lor provine din Moldova, fiind prezente nu doar în operele semnate de Lazăr (Leon, după călugărire) și Gheorghe Asachi, Alecu Beldiman, Alexandru Donici, Costache Negruzzi, arhimandritul Gherasim de la Mitropolia din Iași și ale altora, ci și în numeroase acte oficiale și în presă (cu precădere asachiana „Albină românească”)[34]. Cronologic vorbind, formele neologice în ***-ta*** își fac apariția prin anii ’70 ai sec. XVIII, circulă mai intens în anii ’20–’40 ai sec. XIX (perioadă în care se situează și ROM), intrând în declin rapid și, în sfârșit, ieșind din uz în anii ’50–’60: prima atestare a unui neologism în ***-ta*** ar fi ***curiozita***, care apare în copii datând din anii 1779 și 1780 ale traducerii *Cugetărilor* lui Oxenstiern făcute de ierodiaconul Gherasim Putneanul de la episcopia Romanului pe la 1770, iar ultimele ar fi ***liberta*** și ***minorita***, ambele în *Calendar pentru români* pe anul 1862, editat de Gh. Asachi.

4.2. Morfologia neologismelor în *-ta*. Întrebându-se de ce forme precum ***egalita***, ***liberta*** ies din uz, Ion Ștefan le atribuie regresul faptului că acestea ar fi trebuit să se încadreze în clasa morfologică a substantivelor de tip sg. NA *basm**a*** ~ GD/pl. *basm**ale*** (Ștefan 1988, p. 193), de vreme ce – citându-l pe I. Coteanu – „[f]ormula cea mai apropiată de structura limbii române era introducerea cuvintelor în cauză în categoria celor moștenite, ca *bunătate, dreptate, vietate* etc.” (Coteanu 1981, p. 162). De fapt, afirmând că așteptatele forme de sg. GD/pl. în *-tale* sunt extrem de rare și că, cu foarte puține excepții, până și autorii care folosesc formele de sg. NA în ***-ta*** întrebuințează la sg. GD și la pl. formele respective ale variantelor în ***-tate***, autorul ajunge la concluzia că neologismele în *-ta* ar fi fost supuse „unei duble încadrări morfologice” (Ștefan 1988, p. 194–195), pe care o putem reprezenta astfel:

[34] Pentru Ardeal, Ștefan (1988, p. 193) dă doar exemplu următor: „în zilele acelui… Cicero, care timp s-au zis ***eta*** sau veacul de aur al limbii latine cei gramaticești” (Maior 1976, p. 318).

	sg.	pl.
NA	-ta / -tate	-tăți
GD	-tăți	

Cu privire la acest regim morfologic hibrid, pe care îl identifică în prima ediție a *Codului civil* moldovenesc (1833)[35], Ion Ștefan conchide:

„[...] nu credem că s-a recurs la formele analogice ale acestor substantive neologice, cu sufixul ***-tate***, pentru a se evita pluralul în ***-ale***, deoarece acesta, cu foarte rare excepții, *nici nu a fost întrebuințat* [subl. n., RM], cuvintelor noi cu terminația ***-ta*** conferindu-li-se un regim morfologic aparte. De ce s-a procedat în acest fel, de ce s-a recurs la alternanța morfologică ***-ta, -tăți***, în loc de ***-ta***, ***-tale***, cum ar fi fost normal? Probabil, pentru a nu se încadra neologisme provenite din latină sau din limbi romanice, cu deosebire din franceză, în categoria unor cuvinte de origine turcească, oxitone, terminate în ***-a*** accentuat și cu pluralul în ***-ale***, ca ***basma***, ***oca***, ***para***, ***tarla*** etc. Pe de altă parte, elementele lexicale de origine turcească din limba română terminate în *-a* sub accent denumesc, în general, obiecte concrete: ***baclava***, ***balama***, ***cazma***, ***ciulama***, ***macara***, ***musaca***, ***mucava***, ***mușama***, ***mahala***, ***pafta***, ***șandrama*** etc., în timp ce neologismele de care vorbim aici denumesc, în marea lor majoritate, noțiuni abstracte" (*ibidem*, p. 196–197).

În realitate, analiza limbii ROM arată că lucrurile stau cu totul altfel.

4.3. Neologismele în *-ta* în ROM. Textul ROM din 1831 conține destule neologisme în -TATE[36], din care doar o mică parte se prezintă în exclusivitate cu terminația ***-tate***: NAȚIONALITATE (***națională***: ROM 1831, p. 191[37]), SOCIETATE (***soțietate***: *ibidem*, p. 215, 246[38]), NOBILITATE (***nobilitate***: *ibidem*, p. 329–330[39], ***nobilătate***: *ibidem*, p. 329[40]), IDENTITATE („***Identitatea*** *(potrivita ființă)*": *ibidem*, p. 337[41]). Majoritatea lor, atât ca număr de leme, cât și ca număr de ocurențe, este

[35] Vezi *Codică țivilă seu politicească a Prințipatului Moldovii*, Eșii, în privileghiata Tipografie a Albinei, 1833 (*Codul Calimach. Ediție critică*, București, Editura Academiei Republicii Populare România, 1958); din ediția a doua (*Codică civilă a Principatului Moldovei. Lex anima rei publicae*, ediția a doa, Iași, în Tipografia franțezo-română, 1851) formele în *-ta* dispar, înlocuite cu formele în ***-tate*** (Ștefan 1988, p. 195–196).

[36] Nu luăm în considerare aici cuvintele moștenite, precum *sănătate*, *giumătate*, *bunătate*, sau formațiile interne mai vechi și mai noi, precum *dreptate*, *streinătate*, *scumpătate*, *deplinătate* (toate cu mai multe ocurențe) sau *micșurătate* (cu o singură atestare: ROM 1831, p. 215).

[37] ROM 1837, III, p. 20; ROM 1846, p. 27; ROM 1893, p. 102; ROM 1944, p. 195.

[38] ROM 1837, III, p. 74, 144; ROM 1846, p. 77, 139; ROM 1893, p. 138, 149; ROM 1944, p. 225, 263.

[39] ROM 1837, IX, p. 1–3; ROM 1846, p. 233–235; ROM 1893, p. 215–216; ROM 1944, p. 335. Interesantă este forma ***nobilitate*** cu valoare de sg. GD din ROM 1831: „Titlurile și dreptățăle ***nobilitatii***", „Titlurile ***nobilitatei***", „Să vor alcătui condici ***nobilitatei***", pe care o regăsim și în ROM 1837 și 1846; în ROM 1893 citim însă „Titlurile și drepturile ***nobilităților***", „Titlurile ***nobilității***", „Se vor alcătui condicĭ ***nobilitarĭ***", acesta din urmă corectat în *Erata* în ***nobilitateĭ*** (p. 260), iar în ROM 1944 „***nobilității***" în toate cele trei locuri.

[40] Doar în ROM 1831; în restul edițiilor: ***nobilitate***.

[41] ROM 1837, IX, p. 13; ROM 1846, p. 244 („***Ideititatea***", probabil rezultatul unei greșeli de transpunere din alfabetul chirilic în cel de tranziție, datorată asemănării între ‹н› și ‹и›); ROM 1893, p. 222 („***Indintitatea***"); ROM 1944, p. 341.

atestată *și* sau *doar* cu terminația ***-ta***: CONTABILITATE, FORMALITATE, MUNICIPALITATE, PROPRIETATE și RESPONSABILITATE.

Dau în continuare lista completă a atestărilor acestora din urmă din ROM 1831, împreună cu un context minimal[42]:

CONTABILITATE**: *contabilita***

1 „De a regularisi chipul ***contabilitalii***" (p. 179)[43]

2 „Pentru ***contabilita*** (ținerea socotelilor)" (p. 196)[44]

3 „va fi însărcinată cu ***contabilitaua*** (ținerea socotelilor)" (p. 256)[45]

FORMALITATE**: *formalita ~ formalitate* (*formălitate*)**

1 „că și celelante ***formalitale*** cerșute" (p. 168)[46]

2 „După ce să vor împlini toate aceste ***formalitale***" (p. 169)[47]

3 „după ce va împlini ***formalitățile*** mai sus zisă" (p. 202)[48]

4 „Asăminea ***formalitale*** să vor păzi" (p. 225)[49]

5 „să va supune la toate ***formalitalile*** orânduite" (p. 275)[50]

6 „după împlinirea tuturor ***formalităților***" (p. 311)[51]

7 „de ***formalitalele*** cerșute la celelante tribunaluri" (p. 317)[52]

8 „nu ar fi împlinit ***formalitaua*** sus zisului articul" (p. 322)[53]

9 „fără vreo altă ***formalita***" (p. 322)[54]

[42] Pentru comparație dau în notă formele corespunzătoare din edițiile succesive; pentru ROM 1837 și ROM 1846 dau o sigură formă, deoarece, dincolo de grafie, în cazurile aici studiate, cele două ediții sunt identice (excepțiile sunt semnalate la locul cuvenit). ROM 1837 fiind numerotat pe capitole, înainte de pagină indic și capitolul în cifre romane.

[43] ROM 1837, III, p. 2/ROM 1846, p. 10: „***contabilitalii***"; ROM 1893, p. 96: „***contabilității***"; ROM 1944, p. 185: „***contabilitalii***".

[44] ROM 1837, III, p. 28/ROM 1846, p. 34: „***Comtabilita***"; ROM 1893, p. 106: „***contabilita***"; ROM 1944, p. 199: „***contabilita***".

[45] ROM 1837, IV, p. 5/ROM 1846, p. 153: „***Contabilitaoa***"; ROM 1893, p. 155: „***comptabilitaua***"; ROM 1944, p. 269: „***contabilitaoa***".

[46] ROM 1837/ROM 1846 – (datorită modificărilor aduse textului versiunii originale din 1831 până la versiunea intrată în vigoare în 1835, unele pasaje prezente în ROM 1831 nu se regăsesc în ROM 1837 și ROM 1846); ROM 1893, p. 86: „***formalitale***"; ROM 1944, p. 178: „***formalitale***".

[47] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 86: „***formalitale***"; ROM 1944, p. 179: „***formalitale***".

[48] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 110: „***formalitățile***"; ROM 1944, p. 203: „***formalitalile***".

[49] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 131: „***formalitale***"; ROM 1944, p. 240: „***formalitale***".

[50] ROM 1837, VI, p. 10/ROM 1846, p. 178: „***formalitalile***"; ROM 1893, p. 168: „***formalitățile***"; ROM 1944, p. 283: „***formalitalile***".

[51] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 201: „***formalităților***"; ROM 1944, p. 320: „***formalitalilor***".

[52] ROM 1837, VIII, p. 20/ROM 1846, p. 205: „***formalitalile***"; ROM 1893, p. 206: „***formalitățile***"; ROM 1944, p. 324: „***formalitalile***".

[53] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 216: „***formalitaua***"; ROM 1944, p. 328: „***formalitaoa***".

[54] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 216: „***formalita***"; ROM 1944, p. 328: „***formalita***".

10 „a să adresui pentru aceste ***formălitate***” (p. 325)[55]
11 „întocmai după ***formalitalile*** orânduite” (p. 325)[56]
12 „Toate ***formalitalile*** aceste” (p. 326)[57]
13 „ei nu sânt supuși la aceste ***formalitale***” (p. 326)[58]

MUNICIPALITATE**: *muniţipalita ~ muniţipalitate***

1 „să cuvine a să cârmui ***muniţipalitaua*** capitaliei” (p. 189)[59]
2 „Strângirea venitului ***muniţipalitalei***” (p. 225)[60]
3 „Partea a doaua Reglement a ***muniţipalitalii*** politiei” (p. 226)[61]
4 „atunci ***muniţipilitaua*** [sic] îl va cumpăra” (p. 227)[62]
5 „Spre aceasta, ***muniţipalitaua*** va cumpăra” (p. 229)[63]
6 „***Muniţipalitaua*** va lua aceste piaţe cu bezmăn” (p. 230)[64]
7 „***muniţipalitaua*** va plăti acelor bisărici bezmăn” (p. 230)[65]
8 „***muniţipalitaua*** va mai aşăza încă alte patru” (p. 231)[66]
9 „pe un loc cumpărat de cătră ***muniţipalita***” (p. 231)[67]
10 „Aceşti hornari să vor plăti de la casa ***muniţipalitalii***” (p. 233)[68]
11 „acei legaţi la ***moniţipalita*** [sic]” (p. 234)[69]

[55] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 213: „pentru această ***formalitate***”; ROM 1944, p. 331: „***formalitale***”.
[56] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 213: „***formalitalele***”; ROM 1944, p. 331: „***formalitalile***”.
[57] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 213: „***formalitalele***”; ROM 1944, p. 331: „***formalitalele***”.
[58] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 213: „***formalitale***”; ROM 1944, p. 331: „***formalitale***”.
[59] ROM 1837, III, p. 17/ROM 1846, p. 24: „***Eforiia***”; ROM 1893, p. 100: „***Munţipalitaoa***”; ROM 1944, p. 193: „***Muniţipalitaoa***”.
[60] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 130: „***muniţipalitalei***”; ROM 1944, p. 240: „***muniţipalitalei***”.
[61] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 131: „***muniţipalitali***”; ROM 1944, p. 240: „***muniţipalitali***”.
[62] ROM 1837/ROM 1846 –; ROM 1893, p. 132: „***muniţipalitali***”; ROM 1944, p. 241: „***muniţipalitaoa***”.
[63] ROM 1837, III, p. 113/ROM 1846, p. 113: „***Eforia***”; ROM 1893, p. 133: „***muniţipalitaoa***”; ROM 1944, p. 243: „***muniţipalitaoa***”.
[64] ROM 1837, III, p. 115/ROM 1846, p. 114: „***Eforia***”; ROM 1893, p. 135: „***Muniţipalitaoa***”; ROM 1944, p. 244: „***Muniţipalitaoa***”.
[65] ROM 1837, III, p. 115/ROM 1846, p. 115: „***Eforia***”; ROM 1893, p. 135: „***muniţipalitaoa***”; ROM 1944, p. 244: „***muniţipalitaoa***”.
[66] ROM 1837, III, p. 115/ROM 1846, p. 115: „***Eforia***”; ROM 1893, p. 135: „***muniţipalitaoa***”; ROM 1944, p. 244: „***muniţipalitaoa***”.
[67] ROM 1837, III, p. 116/ROM 1846, p. 116: „***Eforie***”; ROM 1893, p. 136: „***muniţipalita***”; ROM 1944, p. 244: „***muniţipalita***”.
[68] ROM 1837, III, p. 119/ROM 1846, p. 119: „***Eforiei***”; ROM 1893, p. 138: „***muniţipalitalei***”; ROM 1944, p. 246: „***muniţipalitalii***”.
[69] ROM 1837, III, p. 120/ROM 1846, p. 119: „***Eforiei***”; ROM 1893, p. 138: „***muniţipalitate***”; ROM 1944, p. 246: „***muniţipalita***”.

12 „într-un loc hotărât anume de ***muniţipalita***” (p. 234)[70]

13 „cuprinsă întru acest reglement al ***muniţipalitalei***” (p. 236)[71]

14 „de către Sfatul doftoresc şi de ***muniţipalita***” (p. 236)[72]

15 „***Muniţipalitate*** […] va fi sprijinită de Agie” (p. 238)[73]

16 „cuprinsă în acest de faţă reglement de ***muniţipalita***” (p. 238)[74]

17 „[cheltuielile] a ***muniţipalitalii*** oraşului Ieşii” (p. 240)[75]

18 „Chiria unii casă de ***muniţipalita*** i Agia” (p. 240)[76]

19 „pentru îndreptarea proiectului de ***muniţipalitaua*** oraşului Ieşii” (p. 241)[77]

20 „au dreptate a fi aleşi şi cilenuri la ***muniţipalita***” (p. 246)[78]

21 „precum şi zăciuiala dării fieştecăruia la casa ***muniţipalitalii***” (p. 247)[79]

PROPRIETATE**: *proprieta ~ proprietate***

1 „drituriile cele sfinte a ***proprietăţii*** de averi nemişcătoare” (p. 181)[80]

2 „Acest drit va rămâne în veci legat către ***proprieta***” (p. 181)[81]

3 „fără a aduce jignire ***proprietăţii*** averilor nemişcătoare” (p. 186)[82]

4 „vechile lor drituri de ***proprietate***” (p. 187)[83]

[70] ROM 1837/1846 –; ROM 1893, p. 138: „de ***muniţipalita***”; ROM 1944, p. 247: „de ***muniţipalita***”.

[71] ROM 1837, III, p. 124/ROM 1846, p. 123: „***Eforiei***”; ROM 1893, p. 140: „***muniţipalitalei***”; ROM 1944, p. 248: „***muniţipalitalei***”.

[72] ROM 1837, III, p. 125/ROM 1846, p. 123: „***Eforia oraşului***”; ROM 1893, p. 140: „***municipalita***”; ROM 1944, p. 249: „***muniţipalita***.

[73] ROM 1837, III, p. 127/ROM 1846, p. 125: „***Eforia***”; ROM 1893, p. 141: „***Muniţipalitaoa***”; ROM 1944, p. 249: „***Muniţipalitatea***”.

[74] ROM 1837/1846 –; ROM 1893, p. 141: „***muniţipalita***”; ROM 1944, p. 250: „***mun[i]ţipalita***”.

[75] ROM 1837, III, p. 121/ROM 1846, p. 120: „***Eforiei***”; ROM 1893, p. 144: „***muniţipalitalei***”; ROM 1944, p. 252: „***muniţipalitalii***”.

[76] ROM 1837, III, p. 122/ROM 1846, p. 121: „***Eforie***”; ROM 1893, p. 144: „***muniţipalita***”; ROM 1944, p. 252: „***muniţipalita***”.

[77] ROM 1837/1846 –; ROM 1893, p. 145: „***muniţipalitaoa***”; ROM 1944, p. 253: „***muniţipalitaoa***”.

[78] ROM 1837, III, p. 144/ROM 1846, p. 139: „***Muniţipalita***”; ROM 1893, p. 149: „***municipalita***”; ROM 1944, p. 263: „***muniţipalita***”.

[79] ROM 1837, III, p. 144/ROM 1846, p. 140: „***Eforiei***”; ROM 1893, p. 149: „***muniţipalitalei***”; ROM 1944, p. 264: „***muniţipalitalii***”.

[80] ROM 1837, III, p. 4/ROM 1846, p. 13: „***proprietăţii***”; ROM 1893, p. 93: „***proprietăţii***”; ROM 1944, p. 187: „***proprietăţii***”.

[81] ROM 1837, III, p. 5/ROM 1846, p. 13: „***proprieta***”; ROM 1893, p. 93: „***proprietar***”; ROM 1944, p. 187: „***proprieta***”.

[82] ROM 1837, III, p. 12/ROM 1846, p. 20: „fără a aduce jignire ***proprietăţii*** averilor nemişcătoare”; ROM 1893, p. 97: „fără a aduce jignire ***proprietăţii*** averilor nemişcătoare”; ROM 1944, p. 191: „fără a aduce jignire ***proprietăţii*** averilor nemişcătoare”.

[83] ROM 1837, III, p. 14/ROM 1846, p. 21: „***proprietate***”; ROM 1893, p. 98: „***proprietate***”; ROM 1944, p. 192: „***proprietate***”.

5 „nu jignesc nicicum dreptățile ***proprietalii***” (p. 188)[84]

6 „Țiganii ce sânt o particularnică ***proprieta***” (p. 191)[85]

7 „din partea lăcuitorilor ***proprietății***” (p. 199)[86]

8 „Aceste drepturi sânt nedespărțite de ***proprietate***” (p. 202)[87]

9 „pentru alte orașe care nu sânt ***proprietate*** particulare” (p. 241)[88]

10 „Iar fiindcă țiganii au intrat în ***proprietatea*** familiilor” (p. 245)[89]

11 „Țiganii, ca o ***proprieta*** a particularilor” (p. 245)[90]

12 „documentările adiveritoare driturilor de ***proprietate***” (p. 245)[91]

13 „spre adiverirea ***proprietalii*** lor” (p. 245)[92]

14 „iar țiganii, fiind ***proprieta***” (p. 250)[93]

15 „fără însă a aduce atingire dreptăților ***proprietății***” (p. 255)[94]

16 „rămâind dreptățile ***proprietalii*** întru toată deplinătatea” (p. 266)[95]

17 „datornica cruțarea […] a driturilor ***proprietății*** a compatrioților lor” (p. 305)[96]

18 „pentru trecirea în condică a documenturilor ***proprietalii***” (p. 308)[97]

19 „prin nestatornicia celor giudecate și a ***proprietății***” (p. 321)[98]

[84] ROM 1837, III, p. 15/ROM 1846, p. 22: „***proprietalii***”; ROM 1893, p. 99: „***proprietaliei***”; ROM 1944, p. 192: „***proprietalii***”.

[85] ROM 1837, III, p. 19/ROM 1846, p. 26: „***proprieta***”; ROM 1893, p. 104: „***proprieta***”; ROM 1944, p. 195: „***proprieta***”.

[86] ROM 1837/1846 -; ROM 1893, p. 108: „***proprietății***”; ROM 1944, p. 201: „***proprietății***”.

[87] ROM 1837/1846 –; ROM 1893, p. 111: „***proprietate***”; ROM 1944, p. 203: „***proprietate***”.

[88] ROM 1837/1846 –; ROM 1893, p. 145: „***proprieta***”; ROM 1944, p. 253: „***proprieta***”.

[89] ROM 1837, III, p. 141/ROM 1846, p. 138: „***proprietatea***”; ROM 1893, p. 148: „***proprietatea***”; ROM 1944, p. 259: „***proprietatea***”.

[90] ROM 1837, III, p. 141/ROM 1846, p. 138: „***proprieta***”; ROM 1893, p. 148: „***proprieta***”; ROM 1944, p. 259: „***proprieta***”.

[91] ROM 1837, III, p. 142/ROM 1846, p. 138: „***proprietate***”; ROM 1893, p. 148: „drepturilor de ***proprietate***”; ROM 1944, p. 259: „***proprietate***”.

[92] ROM 1837, III, p. 142/ROM 1846, p. 138: „***proprietalii***”; ROM 1893, p. 148: „***proprietalei***”; ROM 1944, p. 259: „***proprietalei***”.

[93] ROM 1837, III, p. 151/ROM 1846, p. 146: „***proprieta***”; ROM 1893, p. 152: „***proprieta***”; ROM 1944, p. 266: „***proprieta***”.

[94] ROM 1837, IV, p. 4: „***proprietatei***”;1846, p. 152: „***propietatei***”; ROM 1893, p. 155: „drepturilor ***proprietății***”; ROM 1944, p. 268: „***proprietății***”.

[95] ROM 1837, V, p. 9/ROM 1846, p. 168: „***proprietalii***”; ROM 1893, p. 163: „***proprietariului***”; ROM 1944, p. 277: „***proprietalii***”.

[96] ROM 1837, VIII, p. 2/ROM 1846, p. 189: „***proprietății***”; ROM 1893, p. 197: „***proprietății***”; ROM 1944, p. 315: „***proprietății***”.

[97] ROM 1837, VIII, p. 6/ROM 1846, p. 192: „***propietalii***” [sic]; ROM 1893, p. 199: „***proprietalei***”; ROM 1944, p. 318: „***proprietalii***”.

[98] ROM 1837, VIII, p. 25/ROM 1846, p. 209: „***proprietății***”; ROM 1893, p. 209: „***proprietățeĭ***”; ROM 1944, p. 327: „***proprietății***”.

RESPONSABILITATE: ***responsabilita***

1 „Pentru reglementul administrației maliției aceștia, a drepturilor, a ***responsabilitalii*** și a îndatoririlor" (p. 291)[99]

Pe lângă cele întâlnite în manuscrisul original de la 1831 și inventariate mai sus, analiza detaliată a versiunilor și a copiilor ulterioare ale ROM ar fi în măsură să scoată la iveală și alte atestări ale formelor în ***-ta***, neaflate în manuscrisul original, arătând cât de complexă și de fluidă trebuia să fie situația încadrării acestei categorii de neologisme la vremea respectivă. Bunăoară, acolo unde în textul francez avem „La direction de toutes les ***municipalités***" (ROMF 1846, p. 199), iar în texul românesc de la 1831 „Direcția tuturor ***munițipatelor***" (ROM 1831, p. 254), în versiunea de la 1835 găsim „Direcția a tuturor ***munițipalurilor***" (ROM 1837, p. 3; ROM 1846a, p. 151), de vreme ce în copiile excerptate pentru edițiile ulterioare întâlnim „Direcția tuturor ***munițipalităților***" (ROM 1893, p. 154) și – forma care ne interesează aici – „Direcția a tuturor ***munițipalitalilor***" (ROM 1944, p. 268).

Limitându-ne însă la atestările din textul ROM de la 1831, observăm, pe de o parte, că formele în ***-ta*** sunt per ansamblu dominante și că majoritatea lor covârșitoare se regăsește și în versiunile și copiile ulterioare; pe de altă parte, că formele așteptate de sg. GD/pl. în ***-tale*** (sau *-tali*, în varianta moldovenească, mai ales în formele articulate cu articolul hotărât) sunt destul de frecvente.

Contabilita și ***responsabilita*** sunt singurele forme utilizate, chiar dacă cu puține ocurențe: 3 și 1 respectiv. Ambele sunt folosite doar la sg., iar prima și la GD. ***Formalita*** apare de 10 ori, ***formalitate*** doar de 3 ori; varianta în ***-ta*** apare doar la NA, fiind folosită cu precădere la pl. (8 ocurențe din 10), ca și forma în ***-tate*** (tustrele ocurențe), care totuși apare 1 dată și la GD[100].

Munițipalita, cu 20 ocurențe, este dominantă zdrobitor față de ***munițipalitate***, care apare utilizată o singură dată. Ambele forme apar doar la sg., aproape o treime din formele în ***-ta*** (6 din 20) fiind la sg. GD. Comparând atestările din textul de la 1831 cu cele din edițiile și copiile ulterioare, constatăm că, în tipăririle de la 1837 și 1846, acolo unde contextul nu a dispărut din cauză modificărilor aduse între timp textului (5 cazuri), în locul acestui neologism întâlnim de cele mai multe ori grecismul mai vechi *eforie* (13 cazuri)[101]; în sigurul loc unde îl regăsim însă, acesta are

[99] ROM 1837/1846 – (cap. VII a fost omis în ambele ediții); ROM 1893, p. 181: „***raporturilor***"; ROM 1944, p. 297: „***responsabilitalii***". În ROM 1944 editorii adăugă în notă că „cuvântul 'responsabilitalii' este luat din manuscrisul 99, cu redactarea comisiei din 1835. În celelalte manuscrise, și anume 349, 909 și 5414, citim, respectiv: 'responsabilitalii', 'rasportuirilor' și 'rasporturilor'. În Analele Parlamentare: 'raporturilor'". În *Studiul introductiv* însă, arătând greșelile din ediția din „Analele parlamentare" corectate de ei pe baza manuscriselor, editorii indică (ROM 1944, p. XVI): „p. 181: a raporturilor și a îndatoririlor > p. 297: a ***responsabilității*** [subl. n., R.M.] și a îndatoririlor".

[100] În ROM 1831 se remarcă ***formălitate*** cu valoare de pl. (p. 325), „corectată" în ROM 1893 (p. 213) acordând demonstrativul la sg.: „pentru această ***formalitate***" iar ROM 1944 (p. 331) înlocuind-o cu o forma de pl. mai comună: „pentru aceste ***formalitale***".

[101] Acest lucru se datorează, probabil, faptului că *eforie* era un termen tradițional și familiar boierimii, pe când neologismul ***munițipalita*** sau ***munițipalitate*** trebuia să le apară exponenților vechiului

forma în ***-ta*** (ROM 1837, p. 144; ROM 1846, p. 139). Celelalte două ediții, în schimb, în corespondența atestărilor de la 1831 prezintă și ele, peste tot, forma în ***-ta***; chiar în locul singurei atestări ale formei în ***-tate*** regăsim în ROM 1893 (p. 141) tot forma în ***-ta***.

În cazul ultimului termen, lucrurile stau puțin altfel, cele 19 ocurențe împărțindu-se în mod aproape egal între ***proprieta*** (8) și ***proprietate*** (11), fără să se poată sesiza o tendință clară de specializare a formelor în funcție de sens, de context sau (cu atât mai puțin) de caz gramatical. Apărând amândouă doar la sg., cele două forme se întâlnesc într-o proporție comparabilă și la GD (forma în ***-ta*** de 4 ori din 8, cea în ***-tate*** de 6 ori din 11). Amândouă sunt utilizate în construcțiile de tip „drepturile de proprietate", forma în ***-ta*** în legătura cu regentul *dreptăti* („dreptătile ***proprietalii***", de 2 ori), cea în ***-tate*** regizată mai ales de *drituri* („drituriile de ***proprietate/proprietății***", de 3 ori) dar și de *drepturi* și *dreptăți* („drepturi de ***proprietate***" și „dreptăți[le] ***proprietății***", cu câte o singură ocurență)[102]. Formele în ***-ta*** sunt confirmate și de versiunile și copiile ulterioare, cu excepția a două cazuri unde, în ROM 1893, apar respectiv „***proprietar***" (p. 93), în loc de „***proprieta***", și „***propietariului***" (p. 163), în loc de „***proprietalii***". Acestea sunt însă, foarte probabil, greșeli de transmitere a textului, *lectiones facilior* imputabile ediției cu pricină, asemenea celor remarcate în ROM 1944 (p. XIV-XVI), sau chiar copiștilor originali ai manuscriselor[103]. Formele în ***-tate*** se regăsesc și ele în variantele succesive ale ROM, cu excepția uneia (ROM 1831, p. 241), în corespondența căreia regăsim forma în ***-ta*** atât în ROM 1893 (p. 145) cât și în ROM 1944 (p. 253)[104].

Cât despre formele de sg. GD/pl. în ***-tale*** (var. *-tali*), se poate lesne observa că ele au frecvență destul de ridicată: o ocurență din 3 pentru ***contabilita***, 8 din 10 pentru ***formalita***, 6 din 20 pentru ***muniţipalita***, 3 din 8 pentru ***proprieta*** și una din una pentru ***responsabilita***. Întrucât semantismul lor determină faptul că cea mai mare parte a termenilor luați în discuție apare întrebuințată aproape exclusiv la sg., asemenea forme au cu precădere valoare de sg. GD și, în speță, de genitiv[105]. Doar

regim încă întrucâtva obscur și prin urmare pasibil de neînțelegeri și confuzii, cum arată, de altfel, și exemplul citat mai sus, unde, în același context, copiștii au folosit trei termeni diferiți: *muniţipate*, *muniţipaluri*, *muniţipalitale/muniţipalităţi*.

[102] Singura deosebire pare a fi faptul că ***proprietate*** intră în combinație cu sintagma „averi(le) nemișcătoare": „drituriile cele sfinte a ***proprietății*** de averi nemișcătoare", „fără a aduce jignire ***proprietății*** averilor nemișcătoare" (de 2 ori).

[103] În primul caz se observă și o clară neconcordanță de număr între termenul din sintagma verbală principală și pronumele referitor la el din sintagma verbală coordonată, care arată că sensul termenului original trebuia să fie „proprietate": „acest drit va rămânea în vecĭ legat către ***proprietar*** și va trece cu *ea* în orĭ ce mutare de la o față către alta" (ROM 1893, p. 93).

[104] A se remarca și pentru acest neologism prezența, în ROM 1837 și 1846, a unei forme în ***-tate*** cu valoare de sg. GD: „fără însă a aduce atingire dreptăților ***proprietatei***" (ROM 1837, IV, p. 4), „fără însă a aduce atingire dreptăților ***propietatei*** [sic]" (ROM 1846, p. 152).

[105] Doar ***proprietate*** apare, o singură dată, și la dativ: „a duce jignire ***proprietății***" (ROM 1831, p. 186).

în cazul termenului ***formalita*** 'condiție, cerință (legală)', care apare întrebuințat mai ales la pl. (8 ocurențe din 10), acestea au valorare de pl. NA[106].

Rezumând, în ROM de la 1831: în ceea ce privește frecvența formelor în ***-ta*** față de cele în ***-tate***, ***contabilita*** și ***responsabilita*** sunt singurele forme folosite, iar ***formalita*** și ***municipalita*** sunt net majoritate față de ***formalitate*** și ***municipalitate***; numai ***proprietate*** este majoritară față de ***proprieta***, însă într-o proporție mult mai mică decât sunt formele în ***-ta*** față de cele în ***-tate***. În ceea ce privește întrebuințarea formelor de sg. GD/pl. în ***-tale***, din totalitatea atestărilor (42) cca jumătate (20) sunt la genitiv (12) sau la plural (8). Rezultatul comparației între cele două variante morfologice ale neologismelor în -TATE în ROM de la 1831 este următorul:

	-TA				**tot**	**tot**	**-TATE**
	sg.		pl.				
	NA	GD	NA	GD			
contabilita	2	*1*	–	–	3	–	***[contabilitate]***
formalita	2	–	*8*	–	10	3	***formalitate***
municipalita	14	*6*	–	–	20	1	***municipalitate***
proprieta	4	*4*	–	–	8	11	***proprietate***
responsabilita	–	*1*	–	–	1	–	***[responsabilitate]***
TOT	22	*20*			**42**	**15**	

5. Concluzii. Analiza amănunțită a limbii manuscrisului original al ROM de la 1831 arată în mod clar că în varianta moldovenească a limbii române literare din primele patru decenii ale secolului al XIX-lea varianta în ***-ta*** de adaptare a neologismelor latino-romanice de tipul *-tas*, *-tatis* s-a bucurat de o întrebuințare amplă, în cazul specific chiar mai amplă decât a variantei în ***-tate***, care însă o va înlătura complet în scurt timp. Îmbogățind sensibil inventarul cercetările anterioare prin identificarea multor atestări noi ale acestor forme[107], și lărgind considerabil spectrul de analiză prin luarea în considerare a comportamentului lor morfologic, studierea limbii ROM de la 1831 contribuie la nuanțarea cunoștințelor cu privire la dinamica limbii române literare la începuturile procesului de modernizare și la o mai bună punere în perspectivă a anumitor chestiuni.

Bunăoară, după cum am arătat, textul original al ROM ne arată că formele de genitiv singular și de nominativ plural în ***-tale***, la vremea respectivă, nu erau nici „rare", nici „nefirești", fiind dimpotrivă larg și natural întrebuințate. Forme hibride de genul celor identificate de Ion Ștefan în *Codicele Calimachi* (cf. *supra*) sunt aici absente. În Moldova (și în mai mică măsură în Țara Românească) de la sfârșitul

[106] Doar ***formalitate*** apare, o singură data, la pl. GD: „după împlinirea tuturor ***formalităților***" (ROM 1831, p. 311).

[107] De pildă, N. A. Ursu și Despina Ursu (2006, 2011) trimit la ROM doar s.v. CONTABILITATE, FORMALITATE și MUNICIPALITATE (cf. *supra*).

sec. XVIII şi începutul sec. XIX, neologismele provenite din abstractele latine în *-tas*, *-tatis*, preluate din limbile de cultură vii cu care reprezentanţii elitelor româneşti ai vremii erau din ce în ce mai familiarizaţi, s-au încadrat, în mod firesc, în subclasa morfologică a substantivelor feminine oxitone în *-(e)a*. Caracterul popular, originea turcească şi referentul „concret" al majorităţii cuvintelor aparţinând acesteia, precum ***baclava***, ***balama***, ***cazma*** etc. nu par a fi constituit, realmente, un obstacol la încadrarea neologismelor latino-romanice, cu atât mai mult cu cât în subclasa cu pricină se regăseau şi importanţi termeni culţi aparţinând limbajului juridic-administrativ al vremii, precum – citez cele întâlnite în ROM – ***anafora***, ***-ale*** 'raport, dare de seamă; decret' (< gr.; ROM 1831, p. 174–176, 253, 321, 331) sau ***vadea, -ele*** 'scadenţă; termen (de timp)', (< turc.; *ibidem*, p. 214, 282, 325), acesta din urmă cu un referent clar abstract[108].

În încheiere aş vrea să mă opresc pe scurt asupra chestiunii originii formelor în ***-ta***. Ele au fost considerate, la modul general şi fără o analiză globală amănunţită, produsul unei influenţe italiene[109]. Acest lucru este aproape sigur în cazul textelor traduse din italiană (ca „Foletul novel" sau *Gramatica fizicii* lui Amfilohie Hotiniul) şi este foarte probabil în cazul autorilor care au avut contacte însemnate cu limba şi cu cultura italiană (precum I. Văcărescu sau Gh. Asachi). Dar, în cazurile în care împrumutul în ***-ta*** trimite la alte realităţi culturale sau lingvistice decât cele italieneşti, lucrurile sunt mai puţin clare. Exemplele cele mai pregnante mi se par, în acest sens, ***egalita*** şi ***liberta*** şi variante precum ***cvalita***, ***cvantita***, ***ghenera-lita***, ***muniţipalita***, ***responzabilita***, ***soţieta*** sau ***vivasita*** (cf. *supra*). Faptul că aceste forme aparent „italienizate" trimit la realităţi culturale diferite (Revoluţia franceză pentru dictonul *egalité liberté*) sau prezintă particularităţi fonetice care le apropie de alte surse lingvistice (în special rostirea „franceză" pentru ***vivasita*** şi „germană" pentru celelalte) ridică o dublă întrebare: de ce un cuvânt, altul decât cel italian, ar trebui să fie preluat în română cu o formă „italiană" sau de ce un cuvânt „italian" ar trebui să intre în română cu o rostire, alta decât cea italiană?

Excluzând o sursă italiană puţin probabilă (chiar dacă în secolul al XIX-lea forma *egalità* circula în italiană pe lângă mai obişnuitul *uguaglianza*), în cazul *egalitalei* şi *libertalei* lui Heliade şi altora, după cum am mai spus, cred că avem de-a face cu o întrebuinţare umoristică, adică cu adaptarea zeflemitoare a unor neologisme culte, de origine franceză, după modelul unor cuvinte populare, cu precădere turceşti, pusă în gura unor personaje caricaturale: cu alte cuvinte, în acest caz (ca şi în altele asemănătoare) ar fi vorbă de „pseudoitalienisme". Însă doar analiza caz cu caz ar fi în măsură să pună în lumină consistenţa acestei ipoteze de lucru.

Dar elementul cu adevărat central cred că este altul: modalitatea de adaptare în ***-ta*** (ca, de altfel, şi cea „câştigătoare" în ***-tate***) păstrează neschimbat *genul gramatical* al etimoanelor latineşti în *-tas*, *-tatis*, precum şi al termenilor francezi şi italieni corespunzători în *-té* şi *-tà*. Pe lângă faptul ca în graiurile extracarpatice ar fi produs o

[108] În aceeaşi subclasă se încadrează, fireşte, şi alte neologisme, precum ***pavea***, ***-ele*** (ROM 1831, p. 220, 238–240, 249) sau ***şosa*** (var. mold. pentru *şosea*), ***-ele*** (ROM 1831, p. 226–227, 238–240).

[109] De pildă, Ion Ştefan (1988, p. 193) consideră că formele în *-ta* au fost introduse de I. Văcărescu, urmând modelul italian.

subclasă neobișnuită din punct de vedere morfologic, adaptarea în *-teu* a franțuzismelor în *-té* (precum și cea „germană" în *-tet* sau cea „maghiară" în *-aș*) implica și o *schimbare de gen* față de etimon care, pentru urechile elitelor românești ai vremii, tot mai bune cunoscătoare de limbi străine[110] și tot mai mândre de această cunoaștere, trebuia să sune inevitabil a grosolănie și ignoranță. De unde, cred, și persiflarea heliadescă. Aceeași problemă se prezintă în momentul în care elementele neologice preluate din germană sau din rusă (și acolo din germană), precum *formalitet* (Ursu, Ursu 2006, s.v. FORMALITATE), *soțietet* (Ursu, Ursu 2011, s.v. SOCIETATE), sau potențial împrumutabile, precum germ. *Munizipalität*, rus. *municipalitet*[111], sunt apropiate de etimoanele sau echivalentele lor în limba franceză, *société, formalité, municipalité*, ale cărei cunoaștere și prestigiu sunt în rapidă creștere între elitele românești de la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX.

Impresia mea este că, în acest sens, italiana a avut un rol dublu: pe de o parte, în unele cazuri specifice, *a constituit sursa directă a împrumutului* în ***-ta***; pe de altă parte, în mod mai general, *a furnizat un model de adaptare cult și „de prestigiu"*, atât pentru tendința spontană (luată în răspăr de Heliade-Rădulescu) de a încadra neologismele franțuzești în *-té* în subclasa substantivelor feminine oxitone în *-a*, ceea ce le păstrează genul, cât și pentru adaptarea sau *re*adaptarea, de pildă, a substantivelor în *-tet* de origine germană, preluate direct sau prin filieră rusească. Ceea ce am putea numi „adaptarea *à l'italienne*" are două avantaje: permite păstrarea (sau reducerea la) genul feminin a etimonului latin și romanic și oferă încadrării împrumutului, în subclasa morfologică foarte bogată și foarte activă a substantivelor feminine oxitone în *-a*, în majoritatea lor turcești, un model cultural prestigios.

În acest context, modelul „monogenetic" al împrumutului (direct sau prin filieră), în care – reiau terminologia lui R. Gusmani (1982, p. 89–97) – un *model* M produce o *replică* primară R, care, la rândul ei, produce *replicile* secundare r^1, r^2… (Figura 1), nu funcționează.

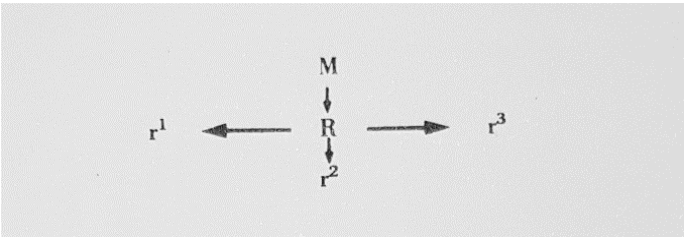

Figura 1. *Modelul „monogenetic" al împrumutului (după Gusmani 1982, p. 97)*

[110] Acest lucru transpare foarte pregnant din cataloagele bibliotecilor elitelor vremii, atât laice cât și religioase: de pildă, pentru Moldova, biblioteca Roznovenilor de la Stâncă conținea, la 1820, 493 de cărți în franceză, 75 în greacă și 8 în germană, în vreme ce, pentru Țara Românească, biblioteca Mitropoliei de la București număra, la 1836, 2275 de titluri latinești, 1497 franțuzești, 1278 italienești și doar 300 grecești, 49 germane, 18 turcești, 13 englezești și unul rusesc (vezi Georgescu 1995, p. 126–127).

[111] Ursu, Ursu 2004, 2006, 2011 nu atestă pentru MUNICIPALITATE o formă în ***-tet***.

De fapt, după cum a observat același autor, ipoteza unui model unic se potrivește cel mult la cazuri speciale. În general, modelul

> „[…] si presenterà piuttosto in varianti areali, stilistiche, sociolinguistiche ecc. che, a seconda del loro grado di differenziazione, produrranno repliche più o meno sensibilmente divergenti, col risultato che la molteplicità delle riproduzioni ne risulterà ancora accresciuta […]. A mano a mano che la diffusione del prestito interesserà ambienti sempre meno esposti al diretto contatto con la lingua fornitrice del modello, la varietà delle forme potrà ancora accrescersi, mentre aumenterà pure la possibilità di contaminazioni e influssi incrociati tra repliche in origine indipendenti, con ulteriore complicazione del quadro complessivo" (*ibidem*, p. 90).

Această conceptualizare mai complexă și mai flexibilă, în care variante de model (M^1, M^2…) produc variante de replici primare (R^1, R^2…), care, la rândul lor, interferează, producând replici secundare (r^1, r^2,…), contaminate și hibridizate (Figura 2), pare un model mai apt pentru a descrie realitatea dinamică și policentrică a limbii române din ultimele decenii ale sec. XVIII și primele decenii ale sec. XIX și, mai cu seamă, a unui artefact cultural și lingvistic compozit precum este ROM, aflat la răscruce de numeroase modele și influențe.

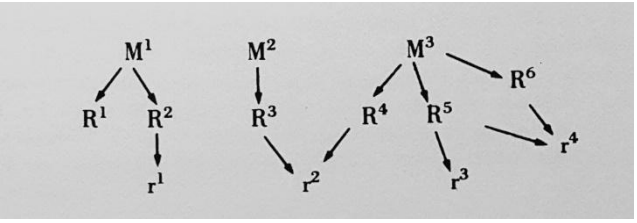

Figura 2. *Modelul „poligenetic" al împrumutului (după Gusmani 1982, p. 97)*

Spre exemplu, pentru a răspunde la întrebarea privitoare la originea neologismului *muniţipalita*, atât de des întâlnit în ROM de la 1831, cred nu putem trece cu vederea acest pluralism de influențe și dialectica lor: a-l atribui *tout court* influenței franceze înseamnă a reduce la o schemă cu valoare hermeneutică limitată o realitate foarte bogată și complexă. În ROM acest cuvânt se prezintă ca o replică la modelul „francez" *municipalité*, venită însă din zonă influențelor „ruso-germane" sau de-a dreptul rusești în limbajul administrativ al epocii[112], după cum arată fone-

[112] În acest sens, îmi propun să analizez mai pe larg, cu altă ocazie, elementul neologic al ROM de la 1831, în direcția identificării unor termeni neatestați în lucrările lexicografice, precum *postoi, -uri* 'cvartir' (ROM 1831, p. 204, 250), neînregistrat în DLR, sau – tot în termenii lui Gusmani (1982) – a „modelului" unor termeni, precum ***ministerie*** (ROM 1831, p. 244), care nu este o formație internă *minister* + *-ie* „prin folosirea analogică a unei terminații frecvente în epocă", în formularea Manuelei Saramandu (1986, p. 110), ci un împrumut din rusă *ministerija*, curent în epocă (vezi ISGRJa, s.v.; pentru aceste neologisme în *-ie*, în Ursu, Ursu 2004, p. 294–295 se vorbesște vag de „un mod de adaptare a substantivelor […] grecești și latinești […] specific slavonei, care l-a transmis limbii ruse literare, precum și limbii române", pe când Ursu 1965, p. 117 le atribuie fără ocolișuri influenței rusești).

tismul rădăcinii (*muni**ț**ipalita* ~ rus. *muni**c**ipalitet*, germ. *Muni**z**ipalität*), dar cu o „adaptare *à l'italienne*" a terminației (*muni**ț**ipal**ita*** ~ it. *municipal**ità***).

După cu am mai spus, prin complexitatea și multiplicitatea interferențelor care îi inervează stratigrafia, textul ROM se prezintă ca o ilustrare extrem de pregnantă a stării lingvistice, politice și sociale a elitelor românești din Moldova de la începutul sec. XIX, antrenate într-un proces de modernizare dinamică și adesea conflictuală. Fără să modifice în datele sale esențiale cunoștințele noastre despre limba română din această perioadă, analiza lingvistică aprofundată a acestui text nu doar că poate aduce la iveală date noi, importante pentru o mai bogată, mai nuanțată și, până la urmă, mai realistă înțelegere a acestei prime perioade de cumpănă a culturii române moderne, ci și poate oferi materiale interesante pentru reflecția teoretică în studierea fenomenelor de contact lingvistic.

BIBLIOGRAFIA

Surse

ROM 1831 = *Regulamentul Organic al Moldovei*. Ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 157–340.

ROM 1835 = *Organiceschi Reglement. Capul al VIII. Despre rânduiala giudecătorească, legiuită in Prințepatul Moldovii*. Întâia oară tipărit din porunca Preaînălțatului Domn Mihail Grigoriu Sturza VV., Esii, în Tip. Albinei, 1835.

ROM 1837 = *Reglementul organic a Prințipatului Moldovei*, Eșii, în Tipografia Albinei, 1837.

ROM 1846 = *Reglementul organic a Prințipatului Moldovei*, Iașii, Tipografia Institutul Albinei, 1846.

ROM 1893 = anexa nr. 20, *Organicescul Reglement*, în APR, tomul I, partea II. *Obșteasca extraordinară adunare de revizuirea Reglementului organic al Moldaviei, 1831*, Bucuresci, Imprimeria Statului, 1893, p. 79–223.

ROM 1944 = *Regulamentele organice ale Valahiei și Moldovei*, vol. I. *Textele puse în aplicare la 1 iulie 1831 în Valahia și la 1 ianuarie 1832 în Moldova*, București, Întreprinderile „Eminescu" S.A., 1944, p. 172–348.

ROMF 1846 = *Règlement organique de la Principauté de Moldavie*, New-York. Chez tous les Libraires [Paris, Impr. de Delevigne et Callewaert,] [1846].

Literatura secundară

Agache 2013 = Liliana Agache, *Terminologia juridico-administrativă în graiurile daco-române din epoca veche*, București, Editura Muzeul National al Literaturii Române, 2013.

Anghelescu 2004a = Constantin C. Angelescu, *Manuscrisul original al Regulamentului Organic*, în Vitcu, Bădărău, Istrati 2004, p. 135–137.

Anghelescu 2004b = Constantin C. Angelescu, *Legi și dispoziții târzii modificatoare Regulamentului Organic moldovean (1848–1858)*, în Vitcu, Bădărău, Istrati 2004, p. 151–153.

APR = „Analele parlamentare ale României", București, Imp. Statului, 1890–1915.

Asachi 1836 = Gheorghe Asachi, *Elemente de matematică*, partea I. *Aritmetică*, Eșii, Tipografia Albinei, 1836; ediția a II-a: 1843.

BRM IV = *Bibliografia Românească Modernă (1831–1918)*, vol. IV. *R–Z*. Prefață de Gabriel Ștrempel, București, Editura Academiei Române, 1996.

Bulgăr 1962 = Gheorghe Bulgăr, *Despre limba documentelor administrative la începutul secolului trecut (1800–1820)*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. III, Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 75–102.

Bulgăr 1969 = Gheorghe Bulgăr, *Evoluția stilului administrativ în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Studii de istoria limbii române literare: secolul al XIX-lea*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1969, p. 167–199.

Bușă 2010 = Daniela Bușă (coord.), *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. VI. *1852–1856*, București, Editura Academiei Române, 2010.

Cantemir 1998/1983[1] = Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, vol. I-II, București-Chișinău, Editura Litera, 1998 (această ediție reproduce textul din Dimitrie Cantemir, *Istoria Ieroglifică*, vol. I-II. Ediție îngrijită, note și glosar de Ion Verdeș și Petre P. Panaitescu. Prefață și tabel cronologic de Alexandru Duțu, București, Editura Minerva, 1983).

Caragiale 1896/1932 = Ion Luca Caragiale, *O rectificare*, în „Epoca", II, 1896, 2 noiembrie, p. 2; și în Idem, *Opere*. Ediție îngrijită de Paul Zarifopol, vol. III. *Reminiscențe și notițe critice*, București, Editura „Cultura Națională", 1932, p. 230–231.

Caragiale 1965 = Ion Luca Caragiale, *Opere*. Cu o introducere de Silvian Iosifescu, vol. IV. *Publicistică*, Editura pentru Literatură, București, 1965.

CDDE = Ion-Aurel Candrea, Ovid Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A-Putea)*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2006 (București, Librăriile SOCEC & Co. 1907–1914[1]).

Chivu 2000a = Gheorghe Chivu, *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

Chivu 2000b = Gheorghe Chivu, *Evoluția stilurilor limbii literare*, în Ion Gheție, Gheorghe Chivu, *Contribuții la istoria limbii române literare secolul al XVIII-lea (1688–1780)*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000, p. 288–330.

Cibian 2010 = Aura Celestina Cibian, *Équivalences terminologiques dans les textes règlementaires du XIXe siècle*, în „Annales Universitatis Apulensis", Series Philologica, 2010, nr. 3, p. 109–121.

Cibian 2012 = Aura Celestina Cibian, *Lexique de l'Union. Remarques sur le Règlement Organique. Aspects morphologiques, lexico-sémantiques, de correspondance*, în „Annales Universitatis Apulensis", Series Philologica, 2012, nr. 2, p. 441–450.

Ciubotaru 2004 = Iuliu C. Ciubotaru, *Lucrări și proiecte în vederea elaborării Regulamentului obștesc al Moldovei din anul 1827*, în Vitcu, Bădărău, Istrati 2004, p. 71–94.

Codrescu 1862 = Theodoru Codrescu, *Codu Judeciar pentru tribunalele din Moldova, înorânduitu și adnotatu de avocatul Scarlat Pastiea*, Jassii, Tipografia Buciumului Romanu, Proprietari Teodor Codrescu & D. Gusti, 1862.

Codrescu 1887 = Theodor Codrescu, *Uricariul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. IX, Iași, Tipolitografia Buciumului român, 1887.

Coteanu 1981 = Ion Coteanu, *Structura și evoluția limbii române*, București, Editura Academiei R.S.R., 1981.

DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura SAECULUM I.O., 2007 (*Diccionario etimológico rumano*, vol. I-VII, Tenerife, Universidad de La Laguna, 1958–1966[1]).

Diplomaty Rossijskoj Imperii: http://www.rusdiplomats.narod.ru/minchaki-mya.html (consultat în data 10 octombrie 2017)

DÎLR = Gheorghe Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421–1760)*, București, Editura Științifică, 1992.

Dobrițoiu 2015 = Roxana Dobrițoiu, *Organic Regulations – Sources with Constitutional Character of Separation of Powers in the State. Historical Conditions and the Drawing up of their Adoption*, în Iulian Boldea (ed.), *Debates on Globalization. Approaching National Identity through Intercultural Dialogue*, Tîrgu-Mureș, Editura Arhipelag XXI, 2015, p. 136–144.

EWRS = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I. *Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1975 (1905[1]).

Facca 1956/1833 = Costache Facca, *Comodia vremii*, în *Primii noștri dramaturgi*. Ediție îngrijită și glosar de Al. Niculescu. Antologie, studiu introductiv și note bio-bibliografice de Florin Tornea, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956, p. 91–110.

Furnică 1937 = D. Z. Furnică, *Din trecutul romanesc al Brașovului: documente comerciale: 1741–1860*, București, s.n., 1937.

Georgescu 1995 = Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*. Ediția a IV-a și notă asupra ediției de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1995.

Ghica 2014/1880–1887[1] = Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*. Ediție îngrijită de Radu Gârmacea. Ilustrații de Rareș Ionașcu, București, Editura Humanitas, 2014 (1880–1887[1]).

Golescu 1964/1826 = Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele, Constantin Radovici, făcută în anul 1824, 1825, 1826*. Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Gheorghe Popp, București, Editura pentru Literatură, 1964 (1826[1])

Gusmani 1982 = Roberto Gusmani, *Prestiti ripetuti* [prima apariție: 1982], în idem, *Saggi sull'interferenza linguistica*. Seconda edizione accresciuta, Firenze, Le Lettere, 2004 [1986[1]], p. 89–97.

Heliade Rădulescu 1972 = Ion Heliade Rădulescu, *Versuri și proză*. Text ales și stabilit, cu glosar, de Vladimir Drimba. Prefață și tabel cronologic de Mircea Anghelescu, București, Editura Minerva, 1972, p. 141–146.

Iorga 1906 = Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, XII-XIII. *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene*, 2. *Inscripții și însemnări*, București, A. G. Socec, 1906.

ISGRJa = N. I. Epiškin, *Istoričeskij slovar' gallicizmov russogo jazyka*, Moskva, Slovarnoe isdatel'stvo ÈTC, 2010.

Istrati 2004a = Corneliu Istrati, *Întărirea Regulamentului Organic de către Curțile protectoare și suzerană*, în Vitcu, Bădărău, Istrati 2004, p. 131–133.

Istrati 2004b = Corneliu Istrati, *Aplicarea Regulamentului Organic*, în Vitcu, Bădărău, Istrati 2004, p. 139–150.

Lăcusteanu 2015/1935 = *Amintirile colonelului Lăcusteanu*. Text stabilit, note și indici de Rodica Pandele Peligrad. Prefață de Mircea Anghelescu, Iași, Editura Polirom, 2015 (1935[1]); ediție electronică.

LR = „Limba română", București, I, 1952 și urm.

Maior 1976 = Petru Maior, *Scrieri*. Ediție critică alcătuită de Florea Fugariu. Prefață și tabel cronologic de Maria Protase, vol. I. *Procanon. Propovedanii. Didahii. Istoria pentru începutul romanilor în Dachia*, București, Editura Minerva, 1976.

Mârza 2005 = Radu Mârza, *Rusia și Principatele Române în epoca regulamentară. O perspectivă culturală*, în „Annales Universitatis Apulensis", Series Historica, 2005, nr. 9, p. 83–91.

Mârza 2010 = Radu Mârza, *Gheorghe Asachi și Călătoria sa în Rusia (1830)*, în „Romanoslavica", XLVI, 2010, nr. 3, p. 71–79.

Niculescu 1978 = Alexandru Niculescu, *Occidentalizarea romanică a limbii și a culturii românești moderne. O analiză socioculturală*, în idem, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, vol. II. *Contribuții socioculturale*, București, Editura Științifică, 1978, p. 55–98.

Pann 1837 = Anton Pann, *Istoria lui Erotocrit, marelui erou al vechei Ateni, compus în versuri*, Sibiiu, Tip. Gh. de Clozius, 1867.

Pann 1837 = Anton Pann, *Noul Erotocrit, compus în versuri*, vol. I-IV, Sibiu, Tip. Gheorghie de Clozius, 1837.

Pann 1847/1967 = Anton Pann, *Culegere de proverburi sau Povestea vorbii, de prin lume adunate și iarăși la lume date*, Bucuresci, Tipografia lui Anton Pann, 1847; *Povestea vorbii*, vol. I-II, ediție îngrijită de I. Fischer, București, Editura pentru Literatură, 1967.

Pâclișanu 1924 = Zenovie Pâclișanu, *Corespondența din exil a Episcopului Inochentie Micu Klein: 1746–1768*, București, Editura „Cultura Națională", 1924.

Poeții 1982 = Poeții Văcărești (Ienache, Alecu și Nicolae), *Opere*. Ediție critică, studiu introductiv, note, glosar, bibliografie și indice de Cornel Cârstoiu, București, Editura Minerva, 1982.

Polievktov 1918 = Mihail A. Polievktov, *Nikolaj I. Biografija i obzor carstvovanija*, Moskva, Izdateľstvo M. i S. Sabašnikovyh, 1918.

Popescu-Marin 1972 = Magdalena Popescu-Marin, *Contribuții la studiul derivării cu sufixele din seria -(t)ate*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. VI, București, Editura Academiei R.S.R., 1972, p. 55–68.

Preda 2016 = Cristian Preda, *Rumânii fericiți. Vot și putere de la 1831 până în prezent*, Iași, Editura Polirom, 2016; ediția electronică.

Principii 1962 = *Principii de transcriere a textelor românești (Secolul al XIX-lea)*, în LR, XI, 1962, nr. 5, p. 577–581.

Proca 1861 = Neculai Proca, *Floarea condicii politicești, și la sfârșit tecstul Regulamentului Organic, ecstrasa în 1835–1848*, Iassii, Tipografia Minervei Podul-Lung, 1861.

RBS = *Russkij biografichjeskij slovar'*, izdan pod nabljudeniem predsedatelja Imperatorskogo Russkogo Istoričeskogo Obščestva A.A. Polovcova, Sankt-Peterburg, Tipografija Glavnogo Upravlenija Udelov, 1897.

Saramandu 1986 = Manuela Saramandu, *Terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780–1850*, București, Editura Universității din București, 1986.

Seche 1957 = Mircea Seche, *Regulamentul organic și problemele limbii române literare*, în LR, VI, 1957, nr. 6, p. 105.

Ştefan 1987 = Ion Ştefan, *Încadrarea morfologică a unei categorii de neologisme în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 3, p. 193–198.

Ștefan 1988 = Ion Ștefan, *Formele de adaptare a unei categorii de neologisme*, în LR, XXXVII, 1988, nr. 1, p. 29–38.

Todoran 1969 = Romulus Todoran, *Contribuții la studiul terminologie juridico-administrative românești din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea*, în *Studii de istoria limbii române literare: secolul al XIX-lea*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1969, p. 103–136.

Todoran 1998 = *Contribuții la studiul limbii române*. Ediție de Ion Mării și Nicolae Mocanu, Cluj, Editura Clusium, 1998, p. 186–238.

Țăranu = Ecaterina Țăranu, *Limba română în documentele administrative din Transilvania, Banat și Bucovina (1750–1830)*, Iași, Editura Junimea, 2001.

Țichindeal 1975/1814 = D. Țichindeal, *Fabule și moralnice învățături*. Ediție îngrijită și prefațată de Virgil Vintilescu, Timișoara, Editura Facla, 1975 (1814[1])

Ungureanu 1957 = Gheorghe Ungureanu, *Despre manuscrisul original al Regulamentului Organic moldovean*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie", VII, 1957, nr. 1, p.

Ungureanu 2004 = Gheorghe Ungureanu, *Elaborarea Regulamentului Organic*, în Vitcu, Bădărău, Istrati 2004, p. 95–131.

Ursu 1962 = N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura științifică, 1962.

Ursu 1965 = Despina Ursu, *Încadrarea morfologică a substantivelor neologice în limba română din perioada 1760–1860*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XVI, 1965, p. 114–121.

Ursu, Ursu 2004 = N. A. Ursu, D. Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare*, vol. I. *Studiu lingvistic și de istorie culturală*, Iași, Editura Cronica, 2004.

Ursu, Ursu 2006 = N. A. Ursu, D. Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare*, vol. II. *Repertoriu de cuvinte și forme*, Iași, Editura Cronica, 2006.

Ursu, Ursu 2011 = N. A. Ursu, D. Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare*, vol. III. *Repertoriu de cuvinte și forme. Supliment.* Partea I *(literele A–M)*, Iași, Editura Cronica, 2011; Partea a II-a *(literele N-Z)*, Iași, Editura Cronica, 2011.

Văcărescu 2001 = Ienache Văcărescu, *Istoria othomanicească*. Ediție critică, studiu introductiv, note și glosar de Gabriel Ștrempel, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2001.

Vârtosu 1975 = Ileana Vârtosu, *Une curiosité étymologique: roum.* ***curiozitáte***, în „Revue Roumaine de Linguistique", XX, 1975, nr. 6, p. 707–710.

Veleanu 2007 = Corina Veleanu, *Langues romanes en contact au XIXe siècle: l'influence du français sur la langue roumaine juridique*, în David Trotter (ed.), *Actes du XXIV Congrès international de*

linguistique et de philologie romanes, Aberystwyth 2004, vol. III, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 2007, p. 87–96.

Veleanu 2009 = Corina Veleanu, *La langue roumaine juridique à travers quelques textes de la première moitié du XIXe siècle*, în *Language and Literature – European Landmarks of Identity*, 5 (2), Pitești, Universitatea din Pitești, 2009, p. 241–248.

Veleanu 2010 = Corina Veleanu, *La Romania entre Orient et Occident. Deux siècles d'influence de la langue et de la culture juridiques françaises en Europe: Roumanie, Portugal, Union Européenne*, Sarrebruck, Éditions Universitaires Européennes, 2010.

Vitcu, Bădărău 2004 = Dumitru Vitcu, Gabriel Bădărău, *Introducere. Moldova sub regimul ocupației rusești (1828–1834). Orizont politic*, în Vitcu, Bădărău, Istrati 2004, p. 15–69.

Vitcu, Bădărău, Istrati 2004 = *Regulamentul Organic al Moldovei*. Ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Iași, Editura Junimea, 2004.

Vîrtosu 1941 = Emil Vîrtosu, *Foletul novel. Calendarul lui Constantin Vodă Brâncoveanu: 1693–1704*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1942.

Sigle bibliografice[113]

AOD = *Adunare de ofisuri și deslegări în ramul judecătoresc*, Iași, 1844.

AOS = Evghenie Vulgaris, *Atîrnare în loc de scrisoare asupra tarafului ochelliștilor pentru firea a toată lumea*. Traducere cu numeroase note și comentarii (p. 50–134) de Petru Stamatiadi, Iași, 1819.

AR = „Albina românească". Gazetă politico-literală, Iași, 1829–1850.

AsFA = Gh. Asachi, *Fabule alese*, Iași, 1836.

AZ = *Amorven și Zalida, romanț chinezesc*. Ttraducere din limba franceză, după un autor încă neidentificat, făcută probabil de Alecu Beldiman în anul 1802. BNB, ms. inv. *11521*, copie din 1804.

BFO = „Buletin". Foaie oficială, Iași, 1833–1859.

CA = *Calendar pentru poporul românesc* (apoi *Calendar pentru români*), cu suplimentul intitulat *Almanah de învățătură și petrecere*, editat de M. Kogălniceanu pentru anii 1842–1846, iar de la 1847 înainte de Gh. Asachi.

CBD = Stanciu Căpățineanu, *Bibliotecă desfătătoare și plină de învățătură*. Traducere din limba franceză, [Sibiu], 1830.

CDG = [Condică de documente cu conținut politic și militar din anii 1769–1775 aflate în arhiva mitropoliei din Iași]. Alcătuită, probabil, prin anii 1785–1786 de Grigoraș, logofătul mitropoliei. BAR, ms. *348*, copie din jurul anului 1800.

CIRA = I. Kaidanov, *Istoria imperiii rosiene*. Traducere din limba rusă [?] sau franceză de Gh. Asachi, Iași, vol. I (p. 1–228), 1832, II (p. 229–436 + I-XXIII), 1833.

CMR = Stanciu Căpățineanu, *Mitologhie pe limba rumânească*, [Sibiu,] 1830.

CPI = *Condica politicească a Moldovei*, Iași, 1833.

CRac = Teodor Racoce, *Chrestomaticul românesc sau adunare a tot feliul de istorii, și alte făptorii, scoase din autorii di pe osebite limbi*, Cernăuți, 1820.

DAB = Fr. G. Ducray Duminil, *Alexii sau căsuța din codru*. Traducere de Alecu Beldiman. BAR, ms. *1781*, copie din anul 1806.

DC = Joseph Delaporte, *A toată lume călătorie sau înștiințare de lumea nouă și cea veche*. Traducere de Mihai Cantacuzino, după versiunea rusească a operei *Le Voyageur français*, în anul 1785. La BCU Iași, ms. *IV-18*, trei volume. Al patrulea volum al acestei traduceri, din anul 1788, la BAR, ms. *3771*.

DFI = Al. Donici, *Fabule*, două volume, Iași, 1842.

DIP = *Pentru descoperirea a mai multor împărății și locuri, care s-au descoperit și s-au aflat de portugali*. Text anonim din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, tradus, probabil, din limba franceză, după o sursă încă neidentificată. BAR, ms. *3533*.

[113] Acestea sunt siglele scrierilor citate în lista de atestări a formelor în *-ta* din par. **4.3.**, extrase din lucrările semnate de N. A. Ursu și Despina Ursu (2004, pp. 359–415; 2006, p. 11–57; 2011, partea I, p. 13–58; partea II, p. 5–51).

GC = Iordache Golescu, *Condica limbii rumânești*. BAR, ms. *844* (vol. I), *845* (vol. II), *846* (vol. III), *847* (vol. IV), *848* (vol. V), *849* (vol. VI) și *850* (vol. VII).

GCA = *Critil și Andronius*, Iași, 1794. Capitolele 1–9 din vol. I al *Criticonului* lui Baltasar Gracián, tradus din limba franceză, după versiunea lui Maunory, de arhimandritul Gherasim de la mitropolia Moldovei. Prin GCA I indicăm textul capitolelor 10–13 din vol. I, aflate în ms. *5654* de la BAR, copie de pe la 1830, iar prin GCA II indicăm textul vol. II, aflat la BAR, ms. *2740*, copie din anul 1827.

GCG = Iordache Golescu, *Băgări dă seamă asupra canoanelor gramaticești*, București, 1840.

GIA = *Istoria Americăi* [...], *acum întâi tălmăcită în diálectul moldovenesc prin ostineala smeritului Gherasim, arhimandrit mitropoliei Iașului*. Traducere din limba franceză după volumul al cincilea din sinteza lui Contant Dorville, *Histoire des différens peuples du monde*, șase volume, Paris, 1770–1771. BCU Iași, ms. *IV-17*, vol. I, copie din 1800, vol. II, copie din 1795.

GIC = Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriii mele...*, Buda, 1826.

GM = *Gazeta de Moldavia*, Iași, 1850–1858.

IEI = *Istorie adunată a Ecaterinii a dooa* și alte scrieri privitoare la istoria Rusiei, traduse din grecește de ieromonahul Inochentie, egumenul mănăstirii Pîngărați, probabil împreună cu logofătul Ioniță Chira, în anul 1788. BAR, ms. *3102*, copie din anul 1793.

JNA = *Jucăreia norocului sau istorisirea pentru prințipul Menșcicov*. Traducere din limba franceză de Lazăr Asachi, Iași, 1816.

KUP = A. von Kotzebue, *Urîrea de oameni și pocăința*. Traducere din anul 1816 făcută de Iordache Golescu, după o versiune grecească. Text autograf. BAR, ms. *2911*.

LVH = Lesage, *Viața domnului Heruvim de la Ronda*. Traducere de arhimandritul Gherasim de la mitropolia din Iași. BAR, ms. *46*, copie din anul 1793.

MCL = „Mozaícul". Revistă culturală și literară, Craiova, 1838–1839.

MII = [Evmathios Macremvolitis], *Întîmplările lui Izmini și Izminia*. Traducere din limba franceză de Alecu Beldiman. BCU Iași, ms. *II-69*, copie din anul 1789.

MMP = *Trei cuvinte din cele moralicești ale lui Marmontel, tîlmăcite adică de pre limba franțozească de Ianache Papazoglu*. Text paralel românesc și grecesc, București, 1846.

MVS = Molière, *Vicleșugurile lui Scapen* Traducere anonimă din jurul anului 1830. BAR, ms. *423* (f. 1–62).

NPT = C. Negruzzi, *Păcatele tinereților*, Iași, 1857.

NZ = C. Negruzzi, *Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823, la satul Șărăuții, raiaoa Hotinu*. BAR, ms. *3558*, text autograf.

OC = Oxenstiern, [*Cugetări*]. Traducere din limba franceză făcută de ierodiaconul Gherasim Putneanul de la episcopia Romanului pe la 1770. BAR, ms. *2773* (vol. I), copie din anul 1779, și ms. *96* (vol. II), copie din anul 1780.

PIU = L. Domairon, *Prescurtarea istoriii universale*. Traducere din neogreacă, după At. Staghiritul, București, vol. I și II, 1826, vol. III și IV, 1827.

PTF = Abatele Perau, *Taina francmasonilor*. Traducere făcută de Gherasim arhidiaconul, apoi arhimandritul mitropoliei din Iași, în anul 1787. BAR, ms. *451*.

RL = „România literară". Foaie periodică, Iași, 1855.

ROI2 = *Regulamentul organic a principatului Moldovei*, Iași, 1837. Cifra romană arată capitolul.

RSM = *Reglement a sholelor publice din Prințipatul Moldovii*, Iași, 1835. BCU Iași, ms. *IV-60*.

SPBA = Bernardin de Saint-Pierre, *Bordeiul indienesc*. Traducere de Leon Asachi, Iași, 1821.

SPV = Bernardin de Saint-Pierre, *Pavel și Virghinia*. Traducere de Iancu Buznea, Iași, 1831.

SSC = N. Suțu, *Notiții statistice asupra Moldaviei*. Traducere de Teodor Codrescu, Iași, 1852.

TB = *Istoria lui Tarlo*. Roman al unui autor încă neidentificat, traducere din limba franceză de Alecu Beldiman. BAR, ms. *25*, copie din anul 1786.

VFD = *Toată viața femeiască în cîteva ceasuri*. Tradusă din rusește de A. Dio [= Donici], Iași, 1840.

VHP = Voltaire, *Henriada*. Traducere de V. Pogor, București, 1838.

VIC = Voltaire, *Istoria craiului Șveziei Carol 12*. Traducere făcută de arhimandritul Gherasim de la mitropolia din Iași în anul 1792. BCU Iași, ms. *IV-5*, text autograf.

VIO = Ianache Văcărescu, *Istorie a preaputernicilor împărați otomani*, două volume. BAR, ms. *2905* și *2906*.
VOG = Ianache Văcărescu, *Observații sau băgări dă seamă asupra regulelor și orînduielelor gramaticii rumânești...*, Rîmnic, 1787.

ON THE ADAPTATION OF NEOLOGISMS IN THE *ORGANIC REGULATIONS* OF MOLDOVA (1831): THE NOUNS ENDING WITH *-TA*

(*Abstract*)

The purpose of this paper is to highlight some linguistic aspects of the original version of the *Organic Regulation* of Moldova (1831). Despite the importance unanimously recognized to the *Organic Regulations* by the historians as a turning point in the modernization of Romanian institutional and social life, linguists haven't payed much attention to them. Although the texts of the *Organic Regulations* have been put to fruition in the most important Romanian lexicographical works as well as in a few monographs with broader horizons, detailed textual investigations are still lacking. This paper will show through a case study on the Moldovan version how the study of the *Organic Regulations* could be significant for a more complete and nuanced reconstruction of the state of the Romanian language at the beginning of its modernization. The study focuses on the adaptation with the ending *-ta* of a numerous class of neologisms whose ultimate source are Latin abstract nouns ending with *-ta*, *-tatis*, although they are borrowed in Romanian from several different sources (Latin, French, Italian, German, Hungarian, Russian). Such way of adapting said neologisms have not received much attention from the researchers. It is generically considered the product of "Italian influence", and has been stated that the expected sg.GD/pl. form *-tale* was extremely rare, being replaced by the correspondent form of the termination *–tate*, thus creating a suppletive, morphologically hybrid subclass. The analysis of the vicissitudes of the *ta*-forms in late 18th-early 19th century texts shows that they were particularly frequent in Moldova, where they appear first in the 70s of 18th century and circulate more intensely in the 20s-40s of the 19th century (the *Organic Regulations* era), declining and quickly being written-off in the 50s-60s.

In particular, research into the text of the Moldovan *Organic Regulation* of 1831 shows that in it the *ta*-forms are much more frequent than the *tate*-forms, and that the sg.GD/pl. *tale*-form is widely and exclusively used. Regarding their origin, the author makes a distinction between "Italianisms", due to the direct influence of the Italian language and culture, and "pseudo-Italianisms", in which Italian had more of an indirect "model" role. In these cases, Italian forms in *-tà* provided a model for the adaption or *re*adaptation of French and German loanwords ending respectively in *–té* and *-tät* (the latter possibly also through Russian). For the intellectual élite of the time, increasingly well versed in western languages, this adaptation "*à l'italienne*" had two major advantages: it preserved the feminine genre of the known Latin-Roman etymon, and offered a cultured and prestigious prototype for them to be integrated in the numerous morphological subclass of the feminine oxytone nouns in *-a*, otherwise comprising mostly Turkish loanwords.

Cuvinte-cheie: *istoria limbii române literare, occidentalizarea limbii române, contacte lingvistice.*
Keywords: *History of Romanian Literary Language, Westernization of the Romanian Language, Contact Linguistics.*

Università di Torino
Dipartimento di Lingue e Letterature Straniere e Culture Moderne
Palazzo delle Facoltà Umanistiche (Palazzo Nuovo)
Torino, via Sant'Ottavio, 20
roberto.merlo@unito.it